

SAVUNMA SANAYİNİN ÖNEMİ VE SAVUNMA
HARCAMALARININ ÜLKE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

YİĞİT SARAÇÖZ

İŞLETME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİSAN 2018

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm koşulları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Serdar SAYAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

Bu çalışmayı okuduğumu ve çalışmanın kapsam ve içerik olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı'nda bir Yüksek Lisans tezi olabilecek yeterlilikte olduğuna kanaat getirdiğimi onaylıyorum.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ
(TOBB ETÜ, İşletme)

Tez Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Ali ALP
(TOBB ETÜ, İşletme)

Prof. Dr. M. Mete DOĞANAY
(Çankaya Üniversitesi, İşletme)

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Yiğit SARAÇÖZ

ÖZ

SAVUNMA SANAYİİNİN ÖNEMİ VE SAVUNMA HARCAMALARININ ÜLKE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

SARAÇÖZ, Yiğit

Yüksek Lisans, İşletme

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ

XX. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı ve devamında doksanlı yılların sonuna kadar dünya kamuoyunu meşgul eden Soğuk Savaş dönemi, bir sonraki yüzyılda yerini 11 Eylül sonrasında gözlenen yeni bir kutuplaşmaya bırakmıştır. Dünya genelinde ortaya çıkan bu durum kadar, Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum da siyasi ve askeri huzursuzluğun zaman zaman tırmandığı bir tablo çizmektedir. Ülkeler, güvenlik bakımından gittikçe daha karmaşık hale gelen bu ortamda, kendi egemenlik hakları ile vatandaşlarının can ve mal emniyetini sağlayabilmek adına savunma yatırımlarını artırmaktadır ve bu durum, ekonominin diğer bileşenleri üzerinde farklı etkiler doğurmaktadır.

Savunma harcamalarının zorunlu olarak artmaya devam edeceği göz önünde bulundurularak, gelişmiş ülkelerin savunma sanayii alanında elde ettikleri yenilikleri ekonomik güce dönüştürmeleri, bu harcamalarının ekonomi üzerindeki muhtemel negatif etkilerini de ortadan kaldırmaya yönelik önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Bu avantaj, sadece ekonomi ile ilişkili değil, aynı zamanda ülkelerin temel güç dengeleriyle de alakalıdır. Bu bağlamda; Türk Savunma Sanayii son yıllarda önemli üretim hamleleri gerçekleştirmiş, işbirliği içerisinde olduğu yan sektörlerle beraber güçlü bir yapılanma yoluna girmiştir.

Bu çalışmada, savunma harcamalarının tarihsel yapısı ve gelişimi üzerinde durularak, savunma sektöründeki harcamalarının ülke ekonomisi üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savunma, Savunma Sanayii, Savunma Harcamaları, Ekonomik Gelişme

ABSTRACT

THE EFFECTS OF DEFENSE EXPENDITURE AND THE PLACE OF TURKISH DEFENSE INDUSTRY IN THE TURKISH ECONOMY

SARAÇÖZ, Yiğit

Master of Business Administration

Supervisor: Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ

The two world wars that took place in the 20th century and the “Cold War” period after that which occupied the world public opinion until the end of 1990s has left its place to the next centuries’ new polarization which came with the 11 September events. As much as this case affecting the whole world, Turkey’s geopolitical position too, have revealed a new circumstance where political and militaristic discomfort escalated from time to time. In such an environment where security concerns have become much sophisticated, in order to secure its own sovereign rights and its nations life and property safety, countries have increased their defense investment and this brought forth the different effects on the economy’s other components.

For developed countries, bearing in mind that defense expenditures were obliged to increase, their gained innovations from the defense industry converted into economic power which in return have become a competitive advantage erasing the probable negative effects on the economy. This advantage is not only related to economical benefits but also is important for the essential power balance. In this respect, Turkish Defense Industry in the recent years has achieved significant production breakthroughs and has formed a strong structuring with its associated subsectors. In this study emphasizing the historical construction and the development of the defense spending, examining the effects of defense expenditures on economic data in empirical and theoretical analysis and starting with the Turkish Defense Industry’s improvement these facts were discussed in Turkey’s core.

Keywords: Defense, Defense Industry, Defense Expenditures, Economic Development

İÇİNDEKİLER

ÖZET	4
ABSTRACT	5
İÇİNDEKİLER	6
TABLolar LİSTESİ	7
ŞEKİLLER LİSTESİ	8
KISALTMALAR	9
BÖLÜM I, GİRİŞ	10
BÖLÜM II, SAVUNMA HARCAMALARI VE EKONOMİYE ETKİLERİ	13
3.1 Savunma Hizmetleri ve Savunma Harcamaları	13
2.2 Uluslararası Savunma Harcamalarının Durumu	15
2.3 Bütçenin Belirlenmesi	19
2.4 Savunma Harcamalarını Etkileyen Faktörler	23
2.4.1 Ar-Ge ve Teknolojik Gelişmeye Etkileri	25
2.4.2 Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkileri	26
2.4.3 İstihdam ve Nitelikli İşgücüne Etkileri	28
2.4.4 Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme	29
BÖLÜM III, TÜRK SAVUNMA SANAYİNİN GELİŞİMİ VE ÖZELLİKLERİ	35
3.1 Türk Savunma Sanayii'nin Tarihsel Gelişimi	35
3.2 Türk Savunma Sanayini Şekillendiren Çevresel ve İçsel Faktörler	37
3.3 Arz – Talep Faktörleri (Tedarik Yönetimi)	40
3.4 Günümüzde Türk Savunma Sanayiinin Sahip Olduğu Piyasa Özellikleri	42
3.5 Türk Savunma Sanayii Cirosu	45
3.6 Türk Savunma Sanayii İhracatının Önemi ve Yarattığı Fırsatlar	46
3.7 Savunma Sanayiinde Sanayi Katılımı / Offset Uygulamaları	50
3.8 Türk Savunma Sanayii İthalatı	50
3.9 Savunma Sanayiinde Ar - Ge	51
3.10 Üretim Faktörleri; İşgücü, Sermaye, Üretim Girdileri	54
BÖLÜM IV, SONUÇ	57
KAYNAKÇA	59
EK - SAVUNMA SANAYİİ ŞİRKETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	62

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. Savunma Harcaması-Ekonomik Büyüme, Seçilmiş Çalışmalar Listesi	34
Tablo 2.2. Ram Tablosuna Ek Araştırmalar ve Sonuçları	34
Tablo 3.1. Savunma Sanayi Kuruluşları	39
Tablo 3.2. Savunma Sanayi 2016 Yılı İhracat Rakamları	49
Tablo 3.3. Türkiye Ar-Ge Harcamaları	53

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Dünya Savunma Sanayii Harcamaları	16
Şekil 2.2. Türkiye'nin Yıllara Göre Askeri Harcamaları.....	17
Şekil 2.3. Savunma Harcamaları	21
Şekil 3.1. Savunma Sanayi Yerlilik Oranı.....	44
Şekil 3.2. Savunma Sanayi Verileri-2016.....	45
Şekil 3.3. 2016 Yılı İthalat Rakamları.....	51

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ARGE	Araştırma Geliştirme
BM	Birleşmiş Milletler
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
MSB	Milli Savunma Bakanlığı
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı (North Atlantic Treaty Organisation)
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development)
OYTEP	On Yıllık Tedarik Programı
SASAD	Savunma Sanayi İmalatçıları Derneği
SHP	Stratejik Hedef Planı
SIPRI	Stokholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (Stockholm International Peace Research Institute)
SSDF	Savunma Sanayi Destekleme Fonu
SSM	Savunma Sanayi Müsteşarlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TSKGV	Türk Silahlı Kuvvetlerini Geliştirme Vakfı
TÜMAS	Türkiye'nin Milli Askeri Stratejisi

BÖLÜM I

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde yaklaşık 60 milyon kişinin hayatını kaybettiği, dünyanın çok az bölgesi hariç tamamen savaş alanına döndüğü bir tabloyla karşı karşıya kalınmıştır. Sadece Sovyetler Birliği'nde 25 milyona, Almanya'da 9 milyona, Japonya'da 2 milyona yakın sivil, bu savaş sırasında can vermiş, dünyanın birçok büyük kenti enkaz haline dönüşmüştür. Ortaçağı kavuran salgın hastalıkların bile başaramadığı büyüklükteki kitlesel ölümlere şahit olan dünya, bu durum neticesinde savaşın bir çözüm aracı olarak görülemeyeceği noktasında hemfikir hale geldiyse de, takip eden gelişmeler aynı doğrultuda değildir. Savaş sonrasında gelişen iki kutuplu dünyada barışın korunması için zorlayıcı bir denge oyununa girilmiştir; yüzyılın ilk yarısında ağır kayıpların yaşandığı iki büyük savaşın ortaya koyduğu bilanço, son yarısında bölgesel savaşların devam etmesine engel olamamıştır.

11 Eylül 2001 tarihi ve sonrasında olanlar yeni binyılın o kadar da yeni olmadığını açık bir şekilde ortaya koymuş, Dünya Ticaret Merkezi İkiz Kuleleri'ne çarpan iki uçak, biri Orta Asya'da diğeri Orta Doğu'da olmak üzere iki operasyona; Amerika'nın Afganistan ve Irak işgallerine zemin hazırlamıştır. Gelecek on yılda yaşananlar iki kutuplu dünyanın, bu kez farklı bir biçimde yeniden üretilebileceğini gözler önüne koymuştur.

II. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın farklı bölgelerinde farklı yoğunluklarda birçok çatışma görülmekte, bu çatışmalarda asker ve sivil olmak üzere kayıplar verilmeye devam etmektedir. Günümüzde de dünyanın farklı bölgelerinde kimisi bundan yüzyıl önce başlamış çatışmalar hâlâ devam etmektedir.

I. Dünya Savaşı'nın mağlupları arasında yer alan Osmanlı İmparatorluğu'nun, Anadolu coğrafyasında verdiği mücadele ile yeniden bağımsızlık kazanması ve bu kazanımı galip devletlerin medeni ve ekonomik seviyesine ulaşmak için yaptığı devrimlerle pekiştirmesi; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni tarihin oradan oraya sürüklediği devletlerden biri olma pozisyonundan büyük ölçüde kurtarmıştır. Türkiye, bir şekilde II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı ortamından uzak kalmayı başaramıştır ancak, içinde bulunduğu coğrafya sebebi ile hiçbir zaman uzun süreli huzur vaat etmeyeceği açıktır.

Türkiye, sürtüşme yaşadığı batı komşusu Yunanistan'la hiçbir zaman tam anlamıyla sıcak çatışma içerisine girmemiş, bölgedeki diğer çatışmalarda da belirgin bir taraf olmamıştır. Ancak, bu barış politikasının iki istisnası Kıbrıs ve 1980 sonrasında alevlenen ayrılıkçı terör örgütü ile yapılan mücadele olmuştur. 1974 yılında Türkiye, Kıbrıslı Türklerin adadaki meşru haklarını savunmak amacıyla, bir dizi çıkartma gerçekleştirmiş, Kıbrıs'ta fiili barış ortamının sağlanması sonrasında da garantörlük sıfatıyla bölgede mevcudiyetini bugüne kadar devam ettirmiştir.

1974 yılından başlayarak temelleri atılan PKK terör örgütü, bir çeşit sosyalist ve halkçı gayeyle harekete geçtiğini iddia etmişse de, 1984 yılında ilk silahlı terör eylemini gerçekleştirmiştir. Bu tarihten itibaren yeni bir boyuta geçen örgütün eylemleri, Doğu ve Güneydoğu bölgeleri merkez olmak üzere Türkiye'nin tamamında devam etmiştir.

Dünya genelinde gözlenen olaylar ile birlikte, Türkiye'nin sahip olduğu özel jeopolitik konumda yoğunluklu çatışma tehdidinin azalmaksızın devam edeceğini göstermektedir. Bu durum diğer ülkeler gibi Türkiye'nin de savunma ihtiyacında bir devamlılık doğmaktadır.

Ülkeler, sahip oldukları askeri ve stratejik gücü korumak, bunları ekonomik ve siyasi avantaja dönüştürmek doğrultusunda gösterdikleri çabayı temelde iki dayanak üzerine oturtmaktadır. Bunlardan birincisi, sahip olunan ordu ve operasyon gücüdür, fakat bu gücün kullanılmasına imkân sağlayan diğer bir unsur, bugün savaşların kaderini belirleyen sanayi ve teknolojik güçtür. Bu bağlamda ülkeler, ordularını operasyon kabiliyeti ve caydırıcı güç olmak niteliğini kazandırabilmek için bütçelerinden savunma harcamalarına önemli paylar ayırmaktadır.

Savunma Sanayiinin gelişiminde tedarik yöntemlerinin geliştirilmesi, devletlerin bu vazgeçilemez ihtiyacı karşılayabilmek için üretim kanallarına yoğunlaşması ve devletlerin gelirlerini artırma eğilimleri özel sektörün de ilgisini çekebilecek büyüklüktedir. Savunma Sanayii üzerinde yapılan çalışmalardan elde edilen teknolojik getirilerin etkileri, sadece sektörle sınırlı kalmamakta, diğer sanayi sektörlerine de etki etmektedir. Bugün kullanmakta olduğumuz birçok teknolojik unsurun kökeninde, devletlerin kendilerini savunmak adına geliştirdikleri ürünler yer almaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, savunma harcamalarının genel yapısı ve piyasa özellikleri ele alınacak olup, ekonominin farklı bileşenleri üzerinde gösterdiği etki hakkında farklı yaklaşımlar analiz edilecektir. Bu incelemeler çerçevesinde,

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de savunma sanayiinin mevcut durumu, geçmiş ve potansiyel imkânları ile birlikte ele alınarak, gelecekte sektörde yaşanması muhtemel gelişmeler vurgulanacaktır.

BÖLÜM II

SAVUNMA HARCAMALARI VE EKONOMİYE ETKİLERİ

2.1 Savunma Hizmetleri ve Savunma Harcamaları

Uluslararası tarihin her döneminde devletler, kendi alanlarını dış güçlerden korumak zorunda kalmışlardır. Savunma faaliyetleri, devletin egemenliğini diğer devletlerin tehditlerine karşı korumak anlamına gelmektedir (Bulutoğlu, 2002). Diplomasinin sorun çözme gücünün en büyük sebeplerinden biri savunma gücü olmuştur. Bu gücün miktarı, devletin egemenlik alanına yöneltilebilecek tehditler hakkında geliştirdiği risk algısına göre belirlenir. Devletlerin savunma harcamaları da bu tehdit ve güç algısı çerçevesinde optimize edilir (Ulutürk, 1998: 182-183).

Savunma, vatandaşların eşit olarak paylaştıkları bir ortak tüketim hizmetidir. Vatandaşlar istesin ya da istemesin bu hizmetten eşit olarak faydalanır. Savunma faaliyeti belirli coğrafyada yaşayan insanların tamamını içine alır. Muhtemel saldırılardan caydırma, saldırı gerçekleştiğinde ise bunu püskürtmek, savunma hizmetinin temel görevleridir (Bulutoğlu, 2002). Bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için, devletler sahip oldukları ekonomik güç ile savunma ihtiyaçları arasında bir denge kurmak ve savunma örgütlenmelerini buna göre planlamak zorundadırlar. Bir devletin savunma ihtiyacının belirlenmesi, öncelikle askeri ve stratejik analizlere bağlıdır. Olası düşmanların tespitinden sonra, olası saldırı ihtimallerinin tahmin edilmesi ve bu tehdidi en düşük maliyetle bertaraf edecek hazırlığın yapılması gerekmektedir. Bu alanda optimizasyonu sağlayabilmek için, ülkenin gelişmişlik düzeyi, coğrafi konumu, üretim etkenleri önemli rol oynar. Günümüzde ulaşılan teknoloji nedeniyle her savunma faaliyeti insan gücü ile ikame edilebilecek durumda değildir (Bulutoğlu, 2002: 240-241). Bu sebeple, savunma

ihtiyacının karşılanabilmesi için, bir takım başka ihtiyaçlara ayrılan kaynaklardan fedakârlık etmek gerekir. Bu durum, savunma ihtiyacının öncelikli olarak karşılanması zorunluluğundan kaynaklanan bir fırsat maliyeti yaratır. Bu fırsat maliyetinin, toplumun diğer ihtiyaçlarıyla dengesizliği artırmayacak şekilde oranlanması önem arz etmektedir.

“Bütün bu hassas planlamalar sonrasında ortaya çıkan sonuç; savunma harcamalarıdır. Savunma harcamaları; en genel anlamıyla bir ülkenin iç ve dış güvenliğini sağlamak amacıyla milli gelirinden savunmasına ayırdığı paydır. Geniş anlamıyla savunma harcamaları; savunma hizmetine tahsis edilmiş askeri ve sivil personel ile ilgili harcamalardan, bu sektör ile ilgili araç gereçlerin üretimi ve satın alınması, bunların bakım ve onarım giderlerinden, inşaat faaliyetlerinden araştırma geliştirme harcamalarından oluşmaktadır” (Erbaykal, 2007: 2).

Hükümetler, savunma harcamalarını kendi ihtiyaçları ve amaçları doğrultusunda belirlerler ve bu tercihler doğrultusunda yapılan kaynak dağılımları milli bütçelere yansır. Ülkelerin mevcut yapıları, sahip oldukları jeopolitik konum, ekonomik ve demografik özellikleri, askeri harcamalar üzerinde farklı şekillenmelere yol açar. Nüfus bakımından yoğun, coğrafi genişlik bakımından sınırları geniş bir ülkenin, nüfusu az ve sınırları dar bir ülke ile tutarda savunma giderine sahip olması beklenemez. Benzer bir şekilde, teknolojik bakımından güçlü bir yapıya sahip gelişmiş bir ülke ile daha çok teknoloji transferleri sayesinde ayakta durmaya çalışan, nüfusu ile yarattığı refah seviyesi paralel olmayan bir ülkenin savunma harcamalarında da aynı kalemlerin öne çıkması beklenmemelidir.

Her yıl devletler savunma harcamalarını karşılamak üzere bütçelerinden pay ayırırlar. Bu paylar, o ülkelerin jeopolitik, ekonomik, demografik ve teknolojik

vasıflarına göre şekillenmekle birlikte, güvenlik ihtiyacının seviyesi bütün bu değişkenlerin hangi sınırlara kadar kullanılacağını öncelikli belirlemektedir.

2.2 Uluslararası Savunma Harcamalarının Durumu

Devletlerin bölgesel, ulusal ve küresel tehditler karşısında kendilerini korumak ve devamlılıklarını sağlamak için bir takım veriler mevcuttur. Bu veriler, sabit ve değişken olmak üzere iki kısımda ele alınabilir. Sabit veriler; coğrafya, tarih, nüfus ve kültür alanlarıdır. Değişken veriler ise; ekonomik, teknolojik ve askeri kapasitedir. Bütün bu veriler, uluslararası gücü tanımlar. Diğer bir deyişle, devletlerin uluslararası alandaki stratejik üstünlükleri, sahip oldukları bu verileri stratejik zihniyet, planlama ve siyasi irade ile doğru biçimde idare etmeleri sayesinde ortaya çıkar (Davutoğlu, 2003: 17).

Sabit veriler uzun vadeli ve zor değişebilir veya değiştirilemez bir yapıya sahipken, değişken veriler kısa ve orta vadeli değişimlere açıktır. Devletlerin sahip oldukları tarihsel miras, sorumlu ve ilişkili buldukları alanların sınırları üzerinde önemli etkiye sahiptir (Davutoğlu, 2003) .

Savunma gücünün belirlenmesinde diğer bir önemli fonksiyon da coğrafyadır. Coğrafyanın doğurduğu şartlar ülkelerin savunma ihtiyaçları üzerinde pozitif ya da negatif bir etki doğurmaktadır. Aynı dönemde bölge ülkelerinin ekonomik refah seviyelerinde belirgin bir değişme yoktur. Şüphesiz nüfus da coğrafya ile birlikte ortaya çıkan bir unsurdur. Coğrafi konum kadar, nüfus yapısı da ülkelerin savunma kapasiteleri ve ihtiyaçları üzerinde son derece etkili olmaktadır.

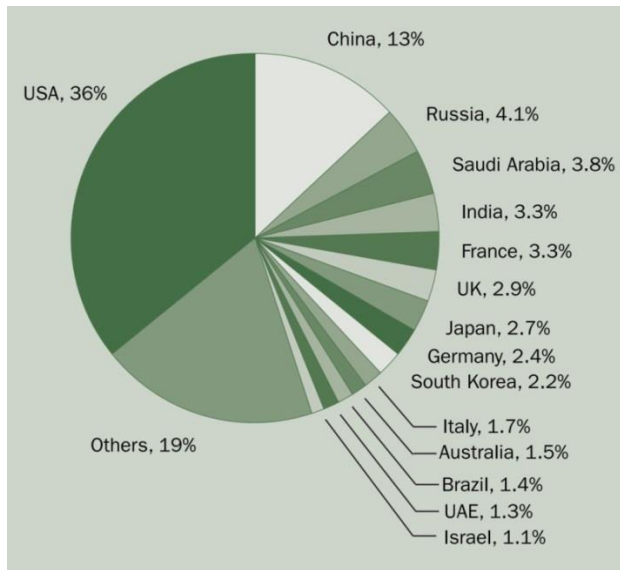
Coğrafya ve nüfus verilerinin ötesinde, savunma fonksiyonu üzerinde asıl belirleyici olan ekonomik ve teknolojik gelişmelerdir. Ekonomi ve güvenlik öncelikleri arasında dengenin sağlanması, ekonomik kalkınmayı ihmal ederek güvenlik bakımından ithalata bağımlı kalınması, devletlerin güç parametrelerinde

önemli çatlaklara yol açmaktadır. “Bu konuda en verimli çalışan ülkeler, savunma sektörünü başlı başına bir ekonomik alan olarak değerlendirerek, bu sektörü hem kendi savunma ihtiyacını karşılayacak hem de ürettiği silahlar ve savunma sistemleri ile ekonomik getiri sağlayacak şekilde planlama yapan ülkelerdir” (Davutoğlu, 2003: 39).

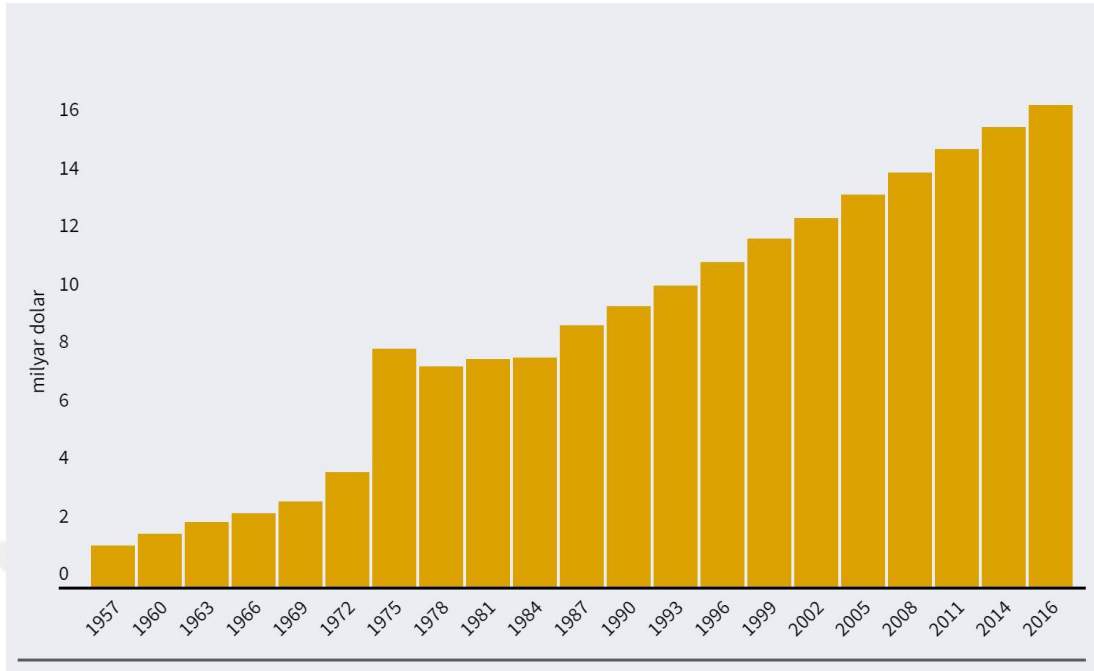
2017 yılında savunma sektöründe ekonomik büyüklük bakımından ilk 100’e giren şirketlerin ülkeler ve bölgelere göre dağılımına bakıldığında, hemen hemen %60’ının Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde bulunduğu gözlenmektedir. Bu ülkelerin bahsedilen şekilde savunma ihracatçısı konumunda oldukları gözlenmektedir.

Bu ülkeler, aynı zamanda savunma sanayiine bütçelerinden en büyük payları ayıran ülkeler arasında yer almaktadır. Ancak, yaptıkları yatırımın belirli bir bölümünü ihracat yoluyla ekonomik girdiye dönüştürdükleri için, sektör bütçe üzerinde pozitif bir etki doğurmaktadır. Diğer bir deyişle, ekonomik kapasitesi yüksek ülkelerde, savunmaya bütçeden ayrılan paylar yükselirse, bu durum onların güç parametreleri üzerinde pozitif yönlü bir etki yaratmaktadır.

Şekil 2.1. Dünya Savunma Sanayii Harcamaları

Şekil 2.2. Türkiye'nin Yıllara Göre Askeri Harcamaları

Türkiye, sahip olduğu jeopolitik sınırlar ve barındırdığı nüfus özellikleri ile ekonomik potansiyeller ve bunların karşılığında mevcut tehditler çerçevesinde savunma sanayiinde dışa bağımsız hale gelerek bu alanda ithalatçı ülkeler arasından çıkmak, hızla ihracatçı ülkeler seviyesine yükselmek zorundadır. Ülkelerin stratejik konumlarını belirleyen güç faktörleri çerçevesinde Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu tarihi miras, coğrafi konum, nüfusun hızla büyüyen yapısı göz önüne alındığında, bu gerçek daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. “Seksenli yıllardan sonra ihracata yönelik kalkınma stratejisinin benimsendiği dönemlerde de savunma sektörünün ihracat potansiyeli yeterince değerlendirilmemiş ve sektördeki teknolojik atılım istenilen ölçülerde gerçekleştirilememiştir” (Davutoğlu, 2003: 41) .

Savunma sanayiinde diğer sektörlerin aksine, üretim ve ihracat serbestliğinin olmayışı ve özel sektörde firma bazında değil de devlet ölçeğinde üretim ve ihracat kararlarının verilmesi, uygulamada bazı gereklilikleri de beraberinde getirmektedir. Sektörün ihracat potansiyelinin yeterince değerlendirilmemiş ve teknolojik atılımın

istenilen ölçülerde gerçekleştirilememiş olması, bu kısıtlamalarla doğrudan bağlantılıdır. “İhracat süreci, savunma sanayiinde bir ürünün fikir olarak ortaya çıkması, fikrin olgunlaşması, geliştirilmesi ve üretiminin gerçekleştirilmesi sonrasında bu ürünün hem iç hem dış pazarlarda tanıtılması/ pazarlanması, finansal olarak desteklenmesi ve ihraç edilmesi aşamasına kadar geçen süreç olarak tanımlanabilir” (SSM İhracat Stratejisi Dokümanı 2010)

Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nın (SSM) kurulması ile birlikte, sektörel iç disiplinin sağlandığı Savunma Sanayimizde 2004 yılında Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde hazırlanarak yürürlüğe konulan 5201 sayılı “Harp Araç ve Gereçleri ile Silah Mühimmat ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun” ve 5202 sayılı “Savunma Sanayii Güvenliği Kanunu”nun yürürlüğe girmesiyle beraber gerekli yasal işlemler süreci tamamlanmıştır. 5201 sayılı kanun kapsamında her sene resmi gazetede savunma sanayii sektöründe kontrole tabi liste yayınlanma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu kanun kapsamında, Milli Savunma Bakanlığı'nın görevleri; üretim, ithalat, ihracat izin belgelerinin verilmesi ve son kullanıcı belge onayı düzenlenmesi olarak sıralanabilir. Savunma sanayiinde ihracat izin işlemleri firmaların ihracat başvurusunu Bakanlığa sunmalarıyla başlamakta ve Bakanlık tarafından evrak inceleme aşaması tamamlandıktan sonra, Genel Kurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı görüşüne sunulurak uygunluk kararı alınmaktadır.

Ayrıca, “uluslararası arenada silahla ilgili teknolojilerin kontrolsüz bir şekilde yayılmasını önlemek maksadıyla; ülkelerin, ihraç ettikleri silah ve teknolojilerden birbirlerini haberdar etmek üzere gönüllülük esasına göre kurulan ihracat kontrol rejimlerine “Silah İhracat Kontrol Rejimleri” adı verilmektedir. Bu rejimlerde amaç; silahla ilgili teknolojileri tanımlamak, teknolojik limitleri belirlemek, silah ticareti

yapanları mevzuatlar çerçevesinde denetim altında tutmak ve ülkelerin silah ticaretine ilişkin bilgileri paylaşması suretiyle kontrolsüz yayılmanın önüne geçmektir. Bu maksatla kurulan Silah İhracat Kontrol Rejimleri; Wassenaar Düzenlemesi (WD), Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi (FTKR), Avustralya Grubu (AG), Nükleer Tedarikçiler Grubu (NTG), Zangger Komitesi (ZK) olmak üzere beş adettir” (Torun, 2010).

5202 sayılı Savunma Sanayii Güvenliği Kanunu'nun amacı; gizlilik dereceli bilgi, belge ve malzemeyi korumak, çalışma ortamını güvence altına almak, sanayi kuruluşlarında güvenlik kurallarında standardizasyonu sağlamak, gizlilik dereceli projeler için güvenli bir ortam hazırlamak ve savunma sanayii güvenliği ile ilgili olarak uluslararası ilişkilerde ülke çıkarları doğrultusunda gerekli çalışmaları icra etmektir (5202 sayılı kanun).

5202 sayılı “Savunma Sanayii Güvenliği Kanunu” çerçevesinde uluslararası güvenlik anlaşmaları imzalanmaktadır. Bu anlaşmalarla, savunma sanayii alanında iş birliği yapılan ülkelerle olan ikili ilişkilerin güvenli bir şekilde yürütülmesinin sağlanması ve kuruluş/ firmalar tarafından muhtelif ülkelerle ikili olarak yürütülecek uluslararası projelerin güvenliğine ilişkin hususların ana hatlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

2.3 Bütçenin Belirlenmesi

Türkiye'nin kendi stratejik imkânları ve amaçları doğrultusunda savunma sanayiinde gereken hamleleri yapması, bu hamleleri yaparken ekonomik ve teknolojik unsurları göz önünde bulunduracak stratejik vizyonunu geliştirmesi gerekmektedir. Bu bakış açısının kazanılması ve sürdürülmesi, öncelikli olarak

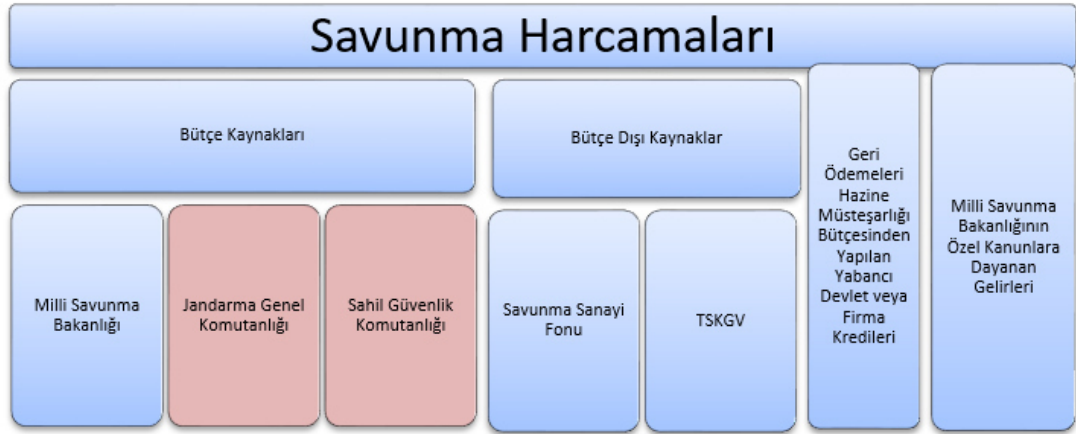
savunma sanayiine aktarılabacak bütçe ve bütçe dışı kaynakların doğru bir biçimde planlanmasına bağlıdır.

Devletin varlığını sürdürmesi kadar, temel faaliyetlerini yürütmesi de siyasi iradenin göz önünde bulundurması gereken bir durumdur. Hükümetler, devlet politikalarını; mevcut kaynakların etkin dağıtılması kadar, kaynak israflarının ortadan kaldırılması ve yeni kaynakların yaratılması yönünde geliştirebildikleri ölçüde başarılı olabileceklerdir.

Mevcut kaynakların etkili bir biçimde dağıtılması gerekliliği ile savunma harcamalarının strateji ve güvenlik bakımından zorunlu olması arasında geçmişten beri süren bir tartışma ve gerilim söz konusudur. “Devletin savunma hizmetlerine yönelik harcamaları, egemenlik ve ulusal varlığın devamını sağlayan harcamalardır ve çoğu kez, ülkelerin refahları pahasına milli gelirlerinden, ülke bütünlüğüne yönelik tehditlerin artan bir fonksiyonu olarak ayırdıkları paydır” (Özbaran, 2002:127). Bu durum, devletlerin savunma giderlerinin bir kısmını bütçe dışı kaynaklardan karşılamak ve savunma alanında yenilikçi adımların atılması ile ülke ekonomisine katkı sağlamak yönünde hükümetlere motivasyon kaynağı olmaktadır. Bu bakımdan savunma sanayii, ulusal varlık üzerinde güvenlik ihtiyacından doğan negatif etkiyi pozitif çevirmenin girişimi olarak değerlendirilebilir.

Dünya genelinde savunma üretimindeki artış dikkate alındığında, ülkelerin kıyasıya bir rekabet içerisinde oldukları dikkat çekmektedir. Gelişmiş ülkeler savunma harcamalarını artık sadece kendi savunma ihtiyaçları boyutlarında değil, diğer ülkelere yapılacak teknoloji transferinden gelir elde etmek doğrultusunda da planlamaktadır.

Şekil 2.3. Savunma Harcamaları

“Türkiye’de savunma harcamalarının bütçe üzerinde baskısını dengelemek ve savunmanın üretim boyutuna bütçe dışından da kaynak sağlamak için farklı kalemler oluşturulmuştur. Kamu Bütçesi içerisinde Milli Savunma Bakanlığı Bütçesi, Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesi, Sahil Güvenlik Komutanlığı Bütçesi gibi kaynak kalemlerine ek olarak, bütçe dışından Savunma Sanayii Destekleme Fonu (SSDF) ve Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (TSKGV) kaynakları savunma harcamalarını karşılayan ana unsurlardır” (Beyaz Kitap, 2000:107).

“Savunmaya ayrılan kaynağın en önemli bölümünü Milli Savunma Bakanlığı (MSB) bütçesi oluşturmaktadır. Bütçe ana hizmet gruplarına göre dört bölüme ayrılmaktadır; personel giderleri, diğer cari giderler, yatırımlar ve transferler. Personel giderleri, personel ile doğrudan ilgili olan özlük haklarından meydana gelmekte olup, ilgili mevzuata göre belirlenmektedir. Diğer giderler, bütçenin en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Modernizasyon projeleri, askeri personelin yasalarla belirlenmiş beslenme ve giyim hakları; inşaatlar, bina onarımları, görev yollukları, akaryakıt, elektrik, su, doğal gaz, tedavi ve ilaç ihtiyaçları, demirbaş, kırtasiye ihtiyaçları, taşıma ulaştırma hizmetleri, yedek parça tedariki bu ana hizmet grubunda bulunan ödenekler ile sağlanmaktadır. Yatırımlar, kapsamında taşıt

alımları, bir kısım inşaat projeleri ve çeşitli yenileme projeleri yer almaktadır. Transferler, uluslararası kuruluşlara üyelik aidatlarını, kamulaştırmayı, geçen yıllardan kalan borçların ödenmesini ve çeşitli dernek, birlik, kurum ve kuruluşlara yapılacak sosyal yardımları kapsamaktadır” (Beyaz Kitap, 2000: 107 – 108).

“Silah ve diğer askeri teçhizat alımı için bütçe dışından, SSDF ile TSKGV kaynak kullanılmasının bütçe açıkları üzerindeki etkisi küçümsenmeyecek boyuttadır. Türkiye’nin toplam askeri teçhizat harcamasının yaklaşık %54’ü bütçe, geri kalanı ise bütçe dışından yapılmaktadır. SSDF’nun bu harcama içindeki payı %44’dür. TSKGV’nın payı daha düşüktür, ama gelirleri ağırlıklı olarak bağışlardan değil, mali piyasadaki kazançlardan oluşmaktadır” (Günlük-Şenesen, 2002: 117).

“Ekonomi, sağlıklı bir büyüme sağladığı zaman, oransal olarak savunma harcamalarının seviyesi değişmese bile, bütçeden sağladığı net tutar artacaktır. Güvenli ortamın, sağlıklı bir ekonominin ana koşulu olduğu unutulmamalıdır. Güvenli ortamı sağlayan savunma harcaması miktarı uygun değerde olmalıdır. Bu değer altında kalan miktar ekonomiyi olumsuz etkileyecek olup, yine aşırı savunma harcaması da ekonomik ve sosyal olumsuzluklar yaratır” (Özbaran, 2002: 128).

“Türkiye’nin finansmanını yurtiçinden karşıladığı savunma harcamaları, bütçe ile sınırlı değildir. Savunma bütçesinin yanı sıra, SSDF ile TSKGV askeri teçhizatlanma harcamaları, diğer finansman kaynaklarıdır. Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) askeri alım ihaleleri açan, proje değerlendiren, uygulamaları izleyen, kamuoyunu bilgilendiren ve SSDF’nu yöneten temel icra organıdır. SSM’nin yanı sıra, SSM ile eş zamanlı olarak SSDF’nun oluşturulması ile silah üretimi alanlarında yapılacak yatırımları sürekli ve istikrarlı kaynak sağlanması amaçlanmıştır. Yine bu amaçla, Türk kara, deniz ve hava kuvvetlerini geliştirmeye

yönelik olarak faaliyet gösteren vakıfların tamamı 1987 yılında TSKGV çatısı altında bir araya getirilmiştir” (Günlük-Şenesen, 2002: 37-38) .

TSKGV, 26 Eylül 1987’de 3388 sayılı Vakıf yarasası ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Güçlendirme Vakıflarının birleştirilmesiyle kurulmuştur. İlgili kanunun amacı; 2. maddesinde belirtildiğine göre; “Milli harp sanayimizin geliştirilmesi, yeni harp sanayi dallarının kurulması, harp silah, araç ve gereçlerinin satın alınması suretiyle Türk Silahlı Kuvvetleri’nin savaş gücünün artırılmasına katkıda bulunmak üzere, Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı’nın kurulmasını sağlamaktır” (3388 Sayılı Yasa). TSKGV iştiraklerinin 14’ünden 6’sı Türk Savunma Sanayii’nin en büyük firmalarıdır. “Vakfın giderleri yıllık bütçelere göre yapılır. Vakıf yönetimi; yıl içinde elde ettiği brüt gelirin %20’sini yönetim ve idame masrafları ile mal varlığını arttıracak yatırımlara, kalan %80’ini ise, Vakıf amaçlarına kullanmak zorundadır.” (TSKGV)

Vakıf’ın ana sermayedarı olduğu ve Türk Savunma Sanayii’nin lokomotifi durumundaki Aselsan, TAI, Roketsan ve Havelsan’ın yıllık satışları, toplam sektör içinde önemli bir paya sahiptir. Vakfın savunma sanayiinin gelişimine katkı sağlayan ana gelir kalemleri; bağışlanmış taşınmazların kira ve satış gelirleri, iki senede bir düzenlenen uluslararası savunma fuarı “IDEF” gelirleri, iştirakler ve bağlı ortaklıkların yıllık gelirlerinin % 80’idir.

2.4 Savunma Harcamalarını Etkileyen Faktörler

Ülkelerin her ne koşulda olursa olsun bütçelerinden çıkarmayı göze alamadıkları savunma harcamaları, milletlerin her şeyden önce güven içinde yaşama isteklerinin en temel göstergesidir. Genel anlamda, bir ülkenin savunma harcamalarını etkileyen faktörler çeşitlilik arz etmektedir. Bu faktörler arasında,

ülkenin iç ve dış tehdit algısı kapsamında geliştirdiği dış politikası ve jeopolitik/stratejik konumu en başta gelir. Ülkelerin geleceği, bu verilerle şekillendiği için, savunma harcamalarının en öncelikli kamu harcamaları kategorisinde sınıflandırılmasına sebep olmaktadır. Savunma harcamaları genellikle, eğitim ve sağlık harcamaları gibi hemen geri dönen bütçe kalemlerinden biri olarak değerlendirilmeyerek, kaynakların atıl olarak kullanıldığı harcamalar arasında nitelendirilirler. Ancak, ülkelerin en temel ihtiyacı olan toprak bütünlüğü ve toplumsal güvenin sağlanması vazgeçilemez unsurlardır.

Toplumsal güvenliğin sağlanması her türlü tehdide önceden hazırlıklı olma gerekliliğini beraberinde getirmektedir. “Bir tehdidin ortaya çıkış süresi, şekli ve hacmi önceden kestirilemeyeceğinden, savunma faaliyetinin yönetimi için gerekli olan kuvvet ve vasıtalar her an kullanılabilir bir durumda olmak (emre amadelik) veya kısa bir hazırlık süresi sonrasında, harp hedefleri doğrultusunda hazır hale gelmek zorundadır. Muhtemel bir harp için gerekli olan kaynakları planlamak ve bunları zamanında temin etmek, devleti yönetenlerin başta gelen görevleri arasındadır” (Çıkmalar,2006: 118). Optimum savunma harcama düzeyi, ülkelerin algıladıkları riskle ilişkilidir. “Savunmaya çok fazla kaynak ayrılması; ekonomik büyümenin önünde bir engel teşkil ederken, çok az kaynak ayrılması ise; ekonomik büyümeyi istikrarsızlık veya kargaşaya yol açarak tehdit edecektir” (Değer ve Sen, 1995: 297).

“Savunma harcamalarının büyüklüğü konusunda en çok kullanılan ölçü, ülke savunma harcamasının toplam Gayri Safi Yurt İçi Hâsılasına oranıdır. Bu orana savunma yükü de denmektedir” (Sezgin, 2003: 1). “Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan analizler, gelişmiş ülkelerde savunma harcamaları seviyesinin ekonomik faktörlere bağlı olmadığını göstermiştir. Bunun sebebi, bu ülkelerin silah

satın alan ülkeler olmayıp, daha çok savunma sanayilerini kurmuş, silah üreten ve satan ülkeler olmasından kaynaklanmaktadır. Buna karşılık, yapılan analizler gelişmekte olan ülkelerde savunma harcamalarının ortalama gelir seviyelerine bağlı olduğunu göstermektedir. Bu ülkeler silah üreticisi konumunda olan diğer devletlere bağımlı durumdadırlar” (Akgül, 1986: 19).

“Bir coğrafyadan diğerine farklılık gösterebilecek savunma harcamalarının belirleyicileri (Türkiye için), dış çatışmaların etkisi, içsel güvenlik ihtiyacı, bürokratik ve bütçesel faktörler, TSK’nin etkisi, siyasi rejimler ve silah satış gelirleri gibi temel faktörler olarak özetlenebilir” (Sezgin ve Yıldırım, 2002: 122) .

“Uluslararası karşılaştırmalarda savunma harcamalarının bileşenleri ve kapsamında farklılık olabilmektedir. Örneğin; Stockholm Uluslararası Barış Araştırması Enstitüsü (SIPRI) yıllıklarında NATO’nun savunma harcamaları tanımı kullanılmaktadır. Türkiye NATO’ya savunma harcamaları kapsamında her yıl; MSB, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı bütçeleri ile SSDF ve TSKGV harcamaları, Emekli Sandığı asker emeklilerine yapılan ödemeler, Dış Borç Geri Ödemesi, Dışişleri Bakanlığı – NATO katkı payı ve Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı harcamalarını bildirmektedir” (Günlük – Şenesen 2002: 67) .

2.4.a. Ar - Ge ve Teknolojik Gelişmeye Etkileri

“Savunma sanayiinin can damarı ve sürekli özgün kalarak gelişmesine imkân sağlayan özelliği ürün geliştirme ve yeni ürünlere verdiği önemdir. Hem kendi içinde kullandığı ürün geliştirme yöntemleri, hem de teknolojik geri besleme ile sanayi kolları arasında bağlantıyı sağlayan savunma sanayii, iki amaçlı Ar-Ge faaliyetleri ile pozitif etki yaratır” (Değer ve Sen, 1995: 280 - 296) .

“Ortadoğu ülkeleri üzerine yapılan deneysel analizlere göre; askeri harcamaların hem Türkiye hem de Ortadoğu ülkelerinde ekonomik büyümeyi arttırdığı ve ileri teknoloji kullanan savunma sektörünün sivil sektöre göre daha verimli olduğu sonucuna varılmıştır” (Yıldırım ve Sezgin, 2005: 294). Bu bağlamda, yeterli düzeyde Ar-Ge faaliyeti ve teknoloji transferi hayata geçirilebilirse, TSK'nin ihtiyaçları istenilen düzeyde yerli ve milli sanayiden sağlanabilecektir.

“Sonuç olarak, savunma harcaması, askeri ve sivil personele sağlanan eğitim, toplumsal altyapı olanakları, askeri Ar-Ge faaliyetleri ile sağlanan teknolojik gelişim ve diğer yan faydalar ile ülke içindeki toplam verimlilik faktörünü artırmaktadır” (Değer ve Sen, 1995: 296). Her ne alanda olursa olsun, teknolojik gelişmeye katkı sağlayacak her türlü aktivite, ülke ekonomisine ciddi katma değer yaratacaktır.

2.4.b. Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkileri

Merkezi yönetim bütçesinde yer alan savunma harcama kaynakları, özellikle dış ticaret dengesi üzerinde yarattığı olumsuz etkilerden dolayı eleştirilmektedir. Dışa bağımlılık sebebiyle, ihracat ve ithalat dengesini bozması sonucunda dış açığa neden olduğu öne sürülmektedir.

“Savunma harcamalarının ödemeler dengesi üzerine olumsuz yöndeki etkileri kapsamında, ilk olarak bu harcama kaleminin bütçe gelirleri üzerinde baskı yaratarak, hükümetin borçlanma gereksinimini artırması ve ortaya çıkan gereksinimin özellikle dış kaynaklardan karşılanmasıyla oluşan dolaylı etki dile getirilmektedir. İkinci olarak, savunma harcamalarının ithalat yoğunluklu olduğu temeline dayanan ve ülkenin silah ithalatçısı olması, bunun için gereken ödemelerin de dış kaynaklarla finanse edilmesi durumunda ortaya çıkan doğrudan etkinin varlığından bahsedilmektedir” (Karagöl, 2005: 117 – 118). “Ayrıca, eğer savunma

harcamaları ağır bir sınaî temeli gerektiren silah üretimini içeriyorsa, ithalat eğilimli sanayileşme stratejisinin iyice güçleneceği ve bu durumda ihracatın teşvikini ve tarım gibi sektörlerin gelişimini engelleyeceği ileri sürülmektedir” (Değer ve Sen, 1995: 280).

Ülkemizde, savunma harcamalarının yarattığı tüm bu olumsuz etkilerin bertaraf edilmesi için savunma sanayiinin yerli ve milli üretimi teşvik edici ve genel sektör ihracatını arttırıcı bir takım önlemler alınmaktadır. Öncelikle, dışa bağımlılığın ve ithalat eğilimli sanayileşme stratejisinin engellenmesi için yerli savunma sanayiinin özgün ürünler ortaya koyması üzerinde durulmuş ve yerli sanayinin silahlı kuvvetlerin ihtiyaçlarını karşılama oranı %60’lar seviyesine çıkarılmıştır. Ayrıca, geliştirilen yeni sektörel ihracat stratejileri ile savunma sanayii ihracat seviyelerinin arttırılarak dışa bağımlılığın yarattığı olumsuz etkilerin dengelenmesi amaçlanmaktadır. Böylece, üretim oranları arttırılıp, ticari rekabet gücü ile ekonomik büyüme sağlanması planlanmaktadır.

Savunma Sanayii Müsteşarlığı’nın Stratejik Planında yer alan ihracat hedeflerine ulaşılabilmesi adına geliştirilen “Savunma Sanayi İhracat Stratejisi Dokümanı” Türk Savunma Sanayiinin ihracat seviyesini yükseltmek maksadıyla hazırladığı önemli bir stratejik dokümandır. Müsteşarlık tarafından oluşturulan hedef ülkeler listesinde, ülkelerin dünya savunma harcamaları eğilimleri izlenmekte ve Müsteşarlığın savunma ürünleri ihracatı bürokrasisinde konumunu etkinleştirilmesinden, savunma sanayiinin ihracat odaklı olarak yeniden yapılandırılmasına kadar birçok önemli hususta düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. İhracat stratejileri çerçevesinde, öncelikle sektörün ihracat olanakları ile firmalar için ekonomik değer yaratılması gerekliliğine vurgu yapılmış ve bu amaçla İhracatta Teşvik ve Geliştirme Mekanizması’nın oluşturulması planlanmıştır. Uluslararası

ihtiyaçların güncel teknolojiler ile karşılanması için teknolojik çözümler geliştirilmesinin sağlanması ve pazar erişimlerinde dost ve mtfevik ülkelerle stratejik işbirliklerinin teşvik edilmesinin önemi bu doküman ile tekrar ortaya konmuştur (SSM İhracat Stratejisi Dokümanı).

2.4.c. İstihdam ve Nitelikli İşgücüne Etkileri

Modern silah sanayiinin gelişmesi nitelikli işgücünün varlığı ile yakından ilişkilidir. Savunma alanındaki ileri teknoloji gerektiren her türlü üretim faaliyeti ancak kalifiye teknik işgücü ile mümkün olmaktadır. Küresel arenada değişen teknolojilerin yakından takip edilerek, rekabet üstünlüğü için sürekli geliştirilebilmesi, gelişmiş insan gücünün değerini göstermektedir. Bu açıdan, son derece stratejik bu üretim alanında gelişimi teşvik edici eğitim süreçleri, ülke istihdamında yaratılan nitelikli işgücünün artmasını sağlar. Ayrıca, gelişen savunma sanayii piyasası da bu anlamda istihdamı arttırıcı rol üstlenmektedir.

“Savunma sanayiinin istihdam kapasitesinin artırılmasında, TSK’nin ihtiyaçları için yurtiçine yöneltilen alımlar dışında, offset taahhütlerinden de yararlanılarak gerçekleştirilen ihracat da etkili olmaktadır. Ayrıca, son yıllarda savunma sanayii alanında faaliyet göstermekte olan firmaların sayısındaki artışa paralel olarak, sektördeki nitelikli eleman istihdamında da artış kaydedilmiştir. Yeni kurulan savunma sanayii firmaları, yeni iş olanakları yaratmaya devam etmektedir” (Zekey, 1999: 10). “Nitelikli işgücüne yarattığı olumlu etkilere karşın kullanılan vasıflı iş gücü, sivil ekonomi için istihdam gücü kaybı olarak değerlendirilebilir” (Değer ve Sen, 1995: 296).

2.4.d. Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme

Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki dengeyi inceleyen birçok ulusal ve uluslararası analiz yapılmıştır. Analizlerde araştırmacılar iki karşıt görüş savunmuştur. Bir taraftan savunma harcamalarının ekonomik büyümeye yarattığı olumlu etkiler dile getirilirken, diğer taraftan ekonomik büyümeye hiçbir etkisi olmadığı veya negatif etkisi olduğu sonucuna çıkarılmıştır.

“Savunma harcamalarının büyüme üzerinde etkisini pozitif etkilere dayanarak, arz yanlı faktörlerle açıklayan Askeri Keynesci Yaklaşım’dır. Açıklamalarında, talep yanlı faktörleri kullanan Neoklasik Teorik Yaklaşım, savunma harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin negatif olduğunu ileri sürer ve iddiasını bu türden yapılan harcamaların ortaya çıkaracağı alternatif maliyetlerin yarattığı olumsuzluklara dayandırır” (Yıldırım ve Sezgin ve Öcal, 2005: 283) .

“Benoit, savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini analizlerle inceleyen ilk araştırmacılardan biridir ve kurduğu model kendisinden sonra gelen birçok araştırmacı için esin kaynağı olmuştur. Benoit harcamaların büyüme üzerinde 4 alanda pozitif etkisi olduğunu tespit etmiştir” (Benoit, 1973):

Güvenlik etkisi; Savunmanın ülkenin ihtiyaç duyduğu güvenli ortamı sağlayarak, yatırıma teşvik eden ve uzun vadeli planlama kararları almayı kolaylaştıran atmosfer yarattığını, ayrıca yüksek savunma harcamalarının ekonomide düşük seviyede enflasyona neden olduğunu ve bunun da savunma harcamalarının uyardığı talep artışından kaynaklandığını ileri sürmüştü; böylece oluşmuş enflasyonun da, ülkenin mevcut üretim kapasitesinin kullanılmasını teşvik ettiğini belirtmiştir.

Eğitim etkisi; Askeri insan gücüne temel seviyede dahi olsa eğitim verildiğini bu çerçevede askeri programların, insanları modern metotlarla ve sosyal yeteneklerle donattığını ve ayrıca insanlara ulusal değerleri aşıladığını ifade etmiştir.

Altyapı etkisi: Askeriye yollar, havayolları, limanlar, iletişim ağı gibi, ülke geneli için ve sivil sektörün kullanımı için alt yapı hizmeti sağlar. Bunun ülkenin gelişimini desteklediği sonucuna varılmıştır.

Tüketilir etki: Askeri hizmetler önemli sayıda insana yiyecek, giyecek, korunma ve ilaç sağlar. Öğretim, eğitim, kamu hizmetleri, tarım, ulaştırma, muhabere, sağlık, temizlik işleri ile ekonomik ve sosyal gelişmeye yardımcı diğer sahalarda her tabakadan halk yararına olan ve aynı zamanda, askeri kuvvetlerin halk nazarında itibarını arttırmaya yarayacak projelerde, yerli askeri kuvvetlerden faydalandığı askeri kamu işleri de bu etki içindedir.

Görüldüğü gibi “altyapı, teknolojik gelişme ve beşeri sermaye birikimi alanlarında savunma harcamalarının pozitif etkileri mevcuttur” (Ram, 1995: 253).

“Çok yönlü etkileri dikkate alarak savunma harcamalarının ekonomik büyüme sürecine çeşitli yollarla olumlu etki edebileceği iddia edilmektedir. Arz etkisi açısından bakıldığında, savunma sanayii çeşitli kamu alt yapı hizmetleri sağlamakta, eğitim sağlık ve işyerinde eğitim yolları ile beşeri sermayeyi geliştirmektedir. Ayrıca, savunma sanayii Ar-Ge yatırımları, silah teknolojisindeki yeniliklerin ve silah ithalatlarının oluşturduğu kopyalama faaliyetlerinin özel sektör üretimi üzerinde oluşturduğu pozitif etkiler üzerinde durulmaktadır. Talep yönünden bakıldığında ise, savunma harcamalarının işsizliği azaltıp, toplam talebi yükselterek ekonomik büyümeyi arttırabileceği iddia edilmektedir. Ayrıca, yüksek dereceli savunma harcamaları genellikle kamu harcamalarını genişleterek ekonomik çöküntüyü engelleyebilmektedir. Savunma harcamaları hem iç hem de dış güvenliği geliştirerek ülkedeki yatırım ortamını iyileştirmekte ve dolayısıyla hem ve uluslararası sermaye akışını hızlandırarak, ekonomik büyümeyi olumlu şekilde etkileyebilmektedir” (Gökbunar ve Yanıkkaya, b.t).

“Savunma harcamaları, talepte büyümeyi, artan sermaye stoku kullanımını, daha fazla istihdamı, kârı ve böylece daha fazla yatırımı sağlar. Artan toplam talep, kullanılmayan veya yeterli derecede kullanılmayan kaynakları toplam reel çıktıyı arttırmaları için uyarır. Dolayısıyla, artan savunma harcamaları toplam talep düzeyini arttırır (Karagöl ve Palaz, 2004: 289). Bu özelliğiyle, ağır sanayileri finanse ederek, yüksek teknolojileri geliştirir, istihdam sağlar ve yatırımı çekici hale getirerek ekonomik uyarıcı rolü üstlenir” (Looney ve Winterford, 1995: 61).

Kişi başı gelirin ve gelişmişlik düzeyinin çok düşük olduğu ülkelerde, askeri harcamalar ekonomik büyümeyi teşvik edici olabilir. Savunma sanayii modernizasyonu, denge ve disiplinin bir aracıdır. Orta seviye gelir grubunun çok olduğu ülkelerde ise; savunma harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi, ters kaynak etkisi nedeniyle olumsuz olabilmektedir. Kişi başı gelir seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde ise; savunma sanayiine destek olan yan üretim alanlarının da etkisiyle ilişki yeniden pozitif dönebilir (Değer ve Sen, 1995: 294). Bu pozitif etki, ekonomik olarak daha başarılı, siyasi olarak daha dengede ve askeri üretim yapabilen ülkelerde savunma harcamalarının hem yatırıma, hem de ekonomik büyümeye neden olması sebebiyle daha güçlüdür. Ancak, ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın yoğun olduğu ülkelerde, savunma harcamaları nedeniyle ekonomik büyüme ve yatırım ilişkisinin daha olumsuz seyrettiği analizlerle ispatlanmıştır (Looney ve Winterford, 1995: 46).

Diğer taraftan, “savunma harcamaları, yatırım veya sağlık harcamaları, altyapı gelişimi gibi sivil kaynak kullanımını geciktirebilir” (Karagöl ve Palaz, 2004: 289) . Ancak, savunma harcamalarının yarattığı vazgeçilmez fayda, toplumsal güvenliğin sağlanarak toplam sosyal refahın artmasına katkıda bulunmasıdır.

Böylece savunma harcaması güvenliği sağladığı için ekonomik büyümenin ön şartı haline gelmektedir (Değer ve Sen, 1995: 296) .

Savunma Harcaması -Ekonomik Büyüme İlişisini İnceleyen Seçilmiş Çalışmalar Listesi		
İlgili Kaynaklar	Model / Örneklem / Dönem	Elde Edilen Sonuçlar
Adams, Behrman ve Boldin (1991)	Feder Tipi 3 Sektör Modeli/Az Gelişmiş Ülkeler/1974 - 1986	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye hiçbir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.
Alexander (1990)	Feder Tipi 4 Sektör Modeli / 9 Gelişmekte Olan Ülke / 1974 – 1985	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye hiçbir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.
Atesoğlu ve Mueller (1990)	Feder Tipi 2 Sektör Modeli / Amerika / 1949 - 1989	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye az ancak kayda değer olumlu etki yarattığı kaydedilmiştir.
Benoit (1973, 1978)	Geleneksel (özel amaçlı) Model / 44 Az Gelişmiş Ülke/ 1950 - 1965	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye olumlu ve kayda değer etki yarattığı kaydedilmiştir.
Biswas (1993)	Geleneksel ve Feder Tipi 2 Sektör Modeli/74 Az Gelişmiş Ülke /1981 - 1989	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye olumlu ve kayda değer etki yarattığı kaydedilmiştir.
Biswas and Ram (1986)	Geleneksel ve Feder Tipi 2 Sektör Modeli/ 58 Az Gelişmiş Ülke/1960 -1970 ve 1970 -1977	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye hiçbir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.
Chowdhury (1991)	Granger Nedensellik Testi / 55 Az Gelişmiş Ülke / Farklı Zaman Serileri	Savunma Harcamaları, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve ekonomik büyüme arasında bir çok ülke için hiçbir nedensellik bağı bulunamamıştır.
Değer (1986)	Geleneksel SEM Modeli / 50 Az Gelişmiş Ülke / 1965 – 1973	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye direkt ve pozitif etkisi olduğu ancak toplam etkisinin olumsuz ve dolaylı olduğu kaydedilmiştir.
Değer ve Smith (1983)	Geleneksel SEM Modeli / 50 Az Gelişmiş Ülke / 1965 – 1973	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye direkt ve pozitif etkisi olduğu ancak toplam etkisinin olumsuz ve dolaylı olduğu kaydedilmiştir.
Faini, Annez ve Taylor (1984)	Talep Yönlü Geleneksel Model /69 Ülke/ 1952 -1970	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye olumsuz etkisi olduğu belirlenmiştir.
Frederiksen ve Looney (1983)	Benoit'in Örnekleme ve Modeli	Kaynak kısıtı olmayan 24 ülke üzerinde yapılan incelemede savunma harcamalarının ekonomik etkiye olumlu etki yarattığı ancak kaynak kısıtı olan 9 ülke grubunda ise bu etkinin olumsuz olduğu değerlendirilmiştir.
Huang ve Mintz (1990)	Feder Tipi 3 Sektör Modeli / Amerika / 1952 - 1988	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye kayda değer bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.
Huang ve Mintz (1991)	Feder Tipi 3 Sektör Modeli / Amerika / 1952 - 1989	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye hiçbir dışsallık ve verimlilik etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

Savunma Harcaması -Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Seçilmiş Çalışmalar Listesi		
İlgili Kaynaklar	Model / Örneklem / Dönem	Elde Edilen Sonuçlar
Joerding (1986)	Granger Nedensellik Testi / 57 Az Gelişmiş Ülke/ 1962 - 1977	Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi arasında nedensellik olduğuna dair az kanıt vardır.
Landau (1986)	Çok Değişkenli Geleneksel Model / 65 Az Gelişmiş Ülke / 1960 - 1980	Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine az pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir.
Landau (1993)	Geleneksel Çok Amaçlı Büyüme Modeli / 71 Az Gelişmiş Ülke /1969 - 1989	Başlangıç safhalarında savunma harcamalarının ekonomik büyümeye olumlu bir etkisi olsa da savunma yükü arttıkça etkinin olumsuzlaştığı değerlendirilmiştir.
Lebovic ve Ishaq (1987)	Geleneksel SEM Modeli / 20 Az Gelişmiş Orta Doğu Ülkesi / 1973 -1982	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye olumsuz etkisi olduğu belirlenmiştir.
Lim (1983)	Harrod - Domar Büyüme Modeli / 54 Az Gelişmiş Ülke/ 1965 - 1973	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye olumsuz etkisi olduğu belirlenmiştir.
Macnair Vd. (1995)	Genişletilmiş Feder Tipi Model / 10 NATO Ülkesi / 1951 – 1988	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.
Mintz ve Huang (1990)	Esnek Hızlandırıcı Yatırım Modeli / Amerika	Savunma harcamalarının hem yatırımı hem de büyümeyi azalttığı belirlenmiştir.
Mintz ve Stevenson (1995)	Feder Tipi 3 Sektör Model /103 Ülke/1950 - 1985	Savunma harcaması ve ekonomik büyüme arasında kayda değer bir ilişki olmadığı değerlendirilmiştir.
Mueller ve Ateşoğlu (1993)	Teknik Değişimle Feder Tipi Model / Amerika /1948 - 1990	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.
Ram (1994)	Geleneksel ve Feder Tipi 2 Sektör Modeli / 71 Az Gelişmiş Ülke / 1965 - 1973, 1973 - 1980, 1980 - 1990	Feder tipi modelde yapılan araştırmalarda savunma harcaması ve ekonomik büyüme üzerine hiçbir kayda değer etki görülmezken, geleneksel modelde farklı dönemler için hem olumlu hem de olumsuz etkiye rastlanmıştır.
Rasler ve Thompson (1988)	Talep-Yönlü Yatırım Modeli /19. ve 20.yy sistematik liderler	Savunma harcaması ve yatırım arasında bazı ters etkiler olduğu değerlendirilmiştir.
Scheetz (1991)	Değer Tipi Model / Arjantin, Çili, Paraguay ve Peru / 1969 – 1987	Savunma harcamasının yatırıma negatif etkisi olduğu değerlendirilmiştir.
Smith (1980)	Yatırım Talebi için Keynes Modeli / 14 OECD Ülkesi / 1954 -1973	Savunma harcamasının yatırıma negatif etkisi olduğu değerlendirilmiştir.
Stewart (1991)	Keynes Talep Modeli / Az Gelişmiş Ülkeler / Simulasyon Temelli	Savunma harcamasının büyümeye vesile olduğu ancak hiç harcama yapılmamasının büyümeye daha olumlu etki olduğu

Savunma Harcaması -Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Seçilmiş Çalışmalar Listesi		
İlgili Kaynaklar	Model / Örneklem / Dönem	Elde Edilen Sonuçlar
		kaydedilmiştir.
Ward ve Davis (1992)	Feder Tipi 3 Sektör Model / Amerika/1948 - 1996	Savunma harcamasının ekonomik büyümeye olumsuz ancak dışsallığa olumlu etkisi olduğu değerlendirilmiştir.
Ward vd. (1991)	Feder Tipi 3 Sektör Modeli / Hindistan/ 1950 - 1987	Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2.1. Savunma Harcaması-Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Seçilmiş Çalışmalar Listesi (Kaynak: Defense Expenditure and Economic Growth / Rati Ram / Illinois State University Handbook of Defense Economics, Volume I Edited By K. Hartley and T. Sandler (1995) Elsevier Science B.V.)

DİĞER DERLENEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR (SAVUNMA HARCAMALARI - EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ)		
Cappelen vd. (1984)	2 Aşamalı EKK / 17 OECD Ülkesi / 1960 - 1980	Negatif
Brempong (1989)	3 Aşamalı EKK / 39 Afrika Ülkesi / 1973 -1983	Negatif
Kusi (1994)	Granger Nedensellik / 77 Gelişmekte Olan Ülke / Her ülke için farklı yıl	Belirsiz
Knight vd. (1996)	Panel / 72 Ülke / 1972 - 1990	Negatif
Heo ve DeRouen Jr. (1998)	Nonlinear EKK (NLS)/5 Güneydoğu Asya Ülkesi/ 1961 - 1990	Negatif
Antonakis (1999)	Eşbütünleşme /Yunanistan / 1960 - 1993	Negatif
Dunne ve Vougas (1999)	Hata Düzeltme Modeli / Güney Afrika / 1964 - 1996	Negatif
Rufael (2001)	Granger Nedensellik / Çin / 1950 - 1991	Pozitif
Dunne vd. (2001)	VAR Modeli / Türkiye ve Yunanistan / 1960 - 1996	Yunanistan - Pozitif / Türkiye - Negatif
Chang vd. (2001)	VAR Modeli /Tayvan ve Çin/1952 - 1995	Belirsiz
Al- Yousif (2002)	Granger Nedensellik / 6 Körfez Ülkesi / 1975 - 1998	Belirsiz
Abu- Bader ve Abu Quran (2003)	VAR Modeli / İsrail, Mısır, Suriye / 1970 - 2000	Negatif

Tablo 2.2. Ram Tablosuna Ek Araştırmalar ve Sonuçları (Kaynak: Yıldırım ve Sezgin ve Öcal, 2005)

BÖLÜM III

TÜRK SAVUNMA SANAYİİNİN GELİŞİMİ VE ÖZELLİKLERİ

3.1 Türk Savunma Sanayii'nin Tarihsel Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren savunma sanayiinin gelişimi değişken bir seyir izlemiştir. Kurtuluş Savaşı'nı Osmanlı'dan devralınan zayıf silah ve mühimmat birikimini, basit atölyelerde kısmen yenileyip tamir ederek kazanan Cumhuriyet yönetimi, her alanda olduğu gibi bu alanda da bir takım esaslı üretim olanaklarının elde edilmesi gerektiğini düşünmüş, 1923 – 1950 arası dönemde askeri ihtiyaçların sağlanmasına yönelik sanayi alt yapısına elden geldiğince yatırım yapmaya çalışmıştır. 1921 yılında kurulan Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğünden başlayarak, Ankara Hafif Silah ve Top Tamir Atölyesi (1924), Yeni Mühimmat Fabrikası (1927), Kırıkkale Elektrik Santrali ve Çelik Fabrikası (1931), Barut, Tüfek, Top Fabrikaları (1936) bu dönemin devlet eliyle yapılan önemli yatırımları arasındadır (Akalin ve Bıyıkoglu, 2009: 83).

Aynı dönemde Şakir Zümre tarafından İstanbul Haliç'te kurulan mühimmat (1925) ve Nuri Killigil tarafından yine İstanbul'da kurulan silah ve patlayıcı (1930) fabrikaları, özel teşebbüsün bu alanda gösterdiği ilk önemli katkılar olarak bilinmektedir (SSM, 2001: 32–33). 1926 yılında kurulan Tayyare, Otomobil ve Motor Türk A.Ş.'nin kuruluşu ile başlayan havacılık ile ilgili yerli üretim, 1936 yılında Nuri Demirağ fabrikasında devam etmiştir. Tayyare, Otomobil ve Motor Türk A.Ş.'nin 1939 yılında faaliyetini durdurmasından sonra, 1941 yılında Türk Hava Kurumu tarafından Ankara'da ilk uçak fabrikası kurulmuş, bunu 1945'te kurulan Uçak Motoru Fabrikası izlemiştir (Akalin ve Bıyıkoglu, 2009: 85) .

1950 sonrasında Türk Savunma Sanayii'nde büyük bir durgunluk dönemine girilmiş, II. Dünya Savaşı sonrasında yapılan hibe ve yardımlar sektörün yerli ayağının ortadan kalkmasına neden olmuştur. Dışarıdan gelen yardımların azalttığı iç talep daha önceden savunma sanayiine yapılmış kamu ve özel yatırımları atıl bırakmış, bütçe üzerinde gereksiz bir daralma yarattığına inanılan fabrikalar, 15 Mart 1950 tarihinde çıkarılan 5591 sayılı yasa ile Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu bünyesine geçirilerek lağvedilmiştir (SSM, 2001).

Türkiye'nin NATO'ya üye olması ve askeri hibelerin yarattığı bu atalet ortamından istisnai sıyrılışına bir örnek olarak 1957 yılında Ankara'da kurulan mühimmat fabrikası gösterilebilir (Akalin ve Bıyıkoglu, 2009: 87). 1964 yılından itibaren başlayan süreçte, ABD ve İngiltere'nin NATO yoluyla yaptığı hibe ve yardımların, Türkiye'nin ulusal menfaatleri için kullanılamamasının yarattığı uluslararası gerilim, 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı ile doruk noktasına ulaşmıştır. Bu harekât sonrasında gelen ambargo ile Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde gösterilen yerli/ milli üretim çabasının ne kadar yerinde olduğu açık bir biçimde anlaşılmıştır. Bu bağlamda, daha önce kurulan Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıflarına, Kara Kuvvetlerine Güçlendirme Vakfı da eklenmiştir. Bu vakıfların gösterdiği çaba ile Türk halkının bütünleşmesi neticesinde Aselsan, Havelsan, Aspilsan gibi kuruluşların temeli atılmıştır (SSM, 2001) .

Ordu-Millet bütünleşmesinin sonucunu ortaya koyan bu üç vakıf, 1987 yılında 3388 sayılı kanun ile TSKGV adı altında birleştirilmiş, aynı yıl 1972 yılında " TÜBİTAK Savunma Sanayii Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü" adıyla kurulan teşebbüsünün adı "Savunma Sanayii – Geliştirme" olarak değiştirilmiş ve uluslararası pazarda rekabet edebilecek Ar-Ge çalışmalarını yürütmesi temel amacı olarak belirlenmiştir.

“Türkiye’nin sanayi altyapısında görülen hızlı gelişmeler, genel sanayi içinde oluşan potansiyelin savunma sanayii alanında değerlendirilmesini ve devamlılık arz eden bir finansman kaynağına sahip tek amaçlı bir kuruluşun tesisini gündeme getirmiştir. Bu amaçla, 1985 yılında, 3238 Sayılı Kanun ile MSB’na bağlı, tüzel kişiliği haiz “Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı” kurulmuş ve SSDF adlı bir mali kaynak atanmıştır. 1989 hükmünde kararname ile SAGEB, yine MSB’na bağlı ve tüzel kişiliği sahip Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) olarak yeniden düzenlenmiştir. SSM’nin kuruluşuna esas teşkil eden 3238 Sayılı Savunma Sanayii Hakkında Kanun’un amacı; modern bir savunma sanayiinin geliştirilmesi ve TSK’nin modernizasyonunun sağlanmasıdır” (Beyaz Kitap, 2000: 47).

3.2 Türk Savunma Sanayini Şekillendiren Çevresel ve İçsel Faktörler

“Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik konumu itibariyle, dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Orta Doğu, önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz, tarihte her zaman Rusya’nın tasarruf çabalarına maruz kalmış olan Karadeniz ve Türk Boğazları, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar, etnik çatışmalar yanında, zengin doğal kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun ötesinde, Orta Asya’nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaktadır. Üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok önemli bir konuma sahip olan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Ortadoğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. Kalıplaşmış deyimiyile Türkiye bir Avrasya ülkesidir” (Beyaz Kitap, 2000:3).

“Değişken küresel savunma sanayii piyasasının farkında olan Türkiye, kendi savunma sanayiini özellikle 1980’lerde SSM’nin kurulmasıyla birlikte; sermaye

yoğun, ileri teknoloji ve Ar-Ge faaliyetlerine dayalı, özel kalite standartları şartlarına tabi, yetişmiş insan gücüyle donatılmış ve güvenli gizlilik esasları çerçevesinde şekillendirmiştir. Türkiye'nin çevresindeki istikrarsızlık ve belirsizlik ortamında risk ve tehdit odakları üzerinde caydırıcı etki sağlayacak bir askeri gücün idame edilmesi, Milli Askeri Strateji'nin temelini oluşturmaktadır” (Beyaz Kitap, 2000: 36).

“Türk Savunma Sanayii, kamu ve özel sektör kuruluşlarından meydana gelmektedir. Kamuya ait kısmını TSK'ne bağlı İkmal Bakım Merkezleri, tersaneler ve diğer askeri fabrikalar ile Makine ve Kimya Endüstrisi Genel Müdürlüğü (MKE) ve bağlı fabrika müdürlükleri oluşturmaktadır. Kamu ortaklı kuruluşlar, SSM'nin ve TSKGV'nin iştiraki olan kuruluşlar, sermaye yapılarına göre ikiye ayrılan özel sektör kuruluşları ise, yerli sermayeli firmalar ve yabancı ortakların sermayenin bir kısmına sahip olduğu firmalardan oluşmaktadır” (SSM, 2009:2). Türkiye, kamu ve özel savunma sanayii kuruluşlarını birlikte güçlü bir güç oluşturacak şekilde geliştirme çabası içerisinde. Bu sebeple, askeri ihtiyaçların karşılanması sürecinde, özel sektör de neredeyse kamu kuruluşları kadar aktif rol almaktadır.

Türk savunma sanayii mevcut durumu incelendiğinde, savunma sanayii kuruluşlarının; kamu kuruluşları, kamu ortaklı kuruluşlar ve yerli özel kuruluşlar ve yabancı ortaklı özel kuruluşlar olarak dört gruba ayrıldığını görebiliriz:

	Kamu Kuruluşları Askeri Fabrikalar	Kamu Ortaklı Kuruluşlar (KIT/SSM/TSKGV)	Özel Kuruluşlar	Yabancı Ortaklı Kuruluşlar
Hava Araçları	Eskişehir ve Kayseri Hava İkmal Bakım Merkezleri	TAI	BAYKAR MAKİNA, BÜYÜKMIKÇI GLOBAL	TEI, ALP HAVACILIK.
Kara Araçları	Arifiye, Tuzla ve Kayseri Ana Bakım Merkezleri	İŞBİR.	OTOKAR, BMC, HEMA, NURAŞ, ASMAŞ.	FNSS, MTU-TR.
Deniz Araçları	Gölcük, İstanbul, İzmir Tersaneleri	TÜRKİYE GEMİ SANAYİ.	RMK, SEDEF, YONCA-ONUİK.	YILDIZ
Elektronik + Yazılım	Ankara Hava Bakım İkmal Merkezi	ASELSAN, HAVELSAN, STM, MIKES, EHSİM, HTR.	GATE, MILSOFT, SAVRONİK, VESTEL SAV, KOÇ SİSTEM, METEKSAN.	AYESAŞ, SELEX, NETAŞ, SIEMENS, ESDAŞ, YALTES.
Roket – Füze – Mühimmat	Kara Kuvvetleri Komutanlığı Ana Bakım Merkezi	MKEK, ROKETSAN, TAPASAN.	BARIŞ, KALEKALIP, SARSILMAZ, GİRİSAN, TİSAŞ.	

Tablo 3.1. Savunma Sanayi Kuruluşları (Kaynak: SSM)

Ayrıca, Türk Savunma Sanayii Alt Sektörler Stratejisi Dokümanı'na göre; Kara Araçları, Deniz Araçları, Hava Araçları, Elektronik Harp ve Algılayıcıları, Muharebe Elektronik ve Bilgi Sistemleri ve Füze–Mühimmat ve Silah Sistemleri olmak üzere 6 ana alt sektöre ayrılmıştır.

“Kara araçları alt sektöründe başta tekerlekli ve paletli zırhlı araçlar olmak üzere, her cins taktik ve lojistik aracın ve çeşitli kulelerin atış kontrol ve stabilizasyon sistemleri yurt içinde başarı ile üretilmektedir. Deniz araçları alt sektöründe, deniz kuvvetlerinin tersanelerinde her tip deniz platformunun bakım onarım yenileştirme ve modernizasyon faaliyetleri başarı ile sürdürülmektedir. Son yıllarda, özel sektörde de askeri gemi inşa alanında çok başarılı adımların atıldığı ve özellikle iletişim, komuta kontrol, radar ve hava savunma sistemleri gibi alanlarda tasarım ve üretim yeteneğinin arttığı görülmektedir. Hava araçları alt sektörü, uluslararası ortak üretim projelerinde yer almaktadır. İnsansız hava aracı çalışmaları yürütülmekte olup, çeşitli menzillerdeki topçu roketleri, toplar ve havanlar TSK'nin ateş gücünü sağlamaktadır. Türk Savunma Sanayii firmaları, tank, top, roket ve hava savunma gibi silah sistemleri için atış kontrol sistemlerini tasarlayarak, üretmektedirler. Bilişim alt sektörü de büyük bir hızla gelişmekte olup, helikopter-uçak simülatörleri, eğitim simülatörleri, muharebe yönetim sistemleri, görüntü işleme ve veri tabanı uygulamaları, karmaşık iletişim ağı yönetim sistemleri giderek sektörün ağırlıklı uygulamaları halinde gelişmektedir” (TOBB Türkiye Savunma Sanayii Sektör Meclisi Raporu).

3.3 Arz – Talep Faktörleri (Tedarik Yönetimi)

Savunmada belirleyici olan faktörlerin başında tedarik faaliyeti gelmektedir. Savunma için gerekli ve yeterli koşulların belirlenmesi, bu koşulları karşılayacak

unsurların temini savunma faaliyetinin yürütülmesinde aksaklıklar yaşanmaması için dikkatle takip edilmesi gereken hususlardır. Savunma tedarikinde temel amaç; bütçe içerisinde ihtiyaç duyulan silah ve donanımın sağlanmasıdır. İhtiyaçlar ulusal stratejiye ilişkin değerlendirmelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Savunma tedarikinin kusursuz bir şekilde yürütülebilmesi için, bu faaliyete dair kararların belirli kriterlere göre alınması gerekmektedir. Bu kriterler; savunma faaliyetinde merkezi önemi olan unsurların ve teçhizatın hangi amaçlar doğrultusunda belirleneceğini ortaya koymaktadır. Tedarikin gerçekleştirilmesi, aşağıdaki hedefler doğrultusunda planlanır:

- Birincil amaç; “bir tehdidin önlenmesini veya bertaraf edilmesini sağlayacak savunma yeteneğine kavuşmak için gerekli yeni ekipman ve silah sistemlerine sahip olabilmektir.
- Sahip olunan bu silah sistemlerini, başka bir ülkeye bağımlı olmaksızın, ayakta tutabilecek ve değişen ihtiyaçlara ve silah teknolojilerine göre güncelleyebilecek imkân ve yeteneklere sahip olmak gerekir.
- Gerçekleştirilmesi zorunlu olan savunma teçhizat harcamalarını; ülke ekonomisine, teknolojik gelişimine, sanayileşmesine, istihdamına ve ödemeler dengesine yapacağı katkıları azami seviyede tutmak, tedarik kararlarının bir diğer önemli boyutudur.
- Tedarik kararlarının verilmesinde gözetilebilecek son amaç; dış ilişkilerde, etkinliğin artırılması, bağımsızlığın güçlendirilmesi ve diğer devletlerle belirli ilişkilerin kurulabilmesine katkı sağlamaktır” (Devlet Planlama Teşkilatı, Savunma Sanayii raporu).

Türkiye'nin savunma ihtiyacının karşılanmasına yönelik tedarik, dört ana uygulama çerçevesinde gerçekleştirilir. Bunlardan birincisi, savunma bakımından öncelikli alanlarda yurtiçi özgün tasarımın geliştirilmesi ve üretilmesidir. Bu, ulusal sanayinin ürün yelpazesinde çeşitlilik yaratmakta ve uluslararası pazardan pay alma imkânı sağlamaktadır. Tedarikin gerçekleştirilmesinde bir diğer yol, belirlenen ihtiyacı yurt içi koşullarda etkin bir şekilde üretmenin yolu bulunamıyorsa, uluslararası ortaklıklar ile planlama yapmaktır. Maliyetin etkin olmadığı durumlarda, uluslararası çözümlerle riskin asgari seviyeye indirilmesi ile tedarik sağlanabilmektedir.

Savunma ihtiyacına cevap verilebilmesi için ürün geliştirme seçeneğini tercih etmenin önünde bazı ekonomik ve teknolojik kısıtlar olduğu durumlarda, yurtdışı lisanslı ürünlerin bu lisanslar altında, yerel pazarda ortak üretilmesi mümkün olabilmektedir. Bu durum, stratejik bakımdan bazı sorunlar taşıyabilmekle beraber, ihracat olanaklarını ve yerel istihdamı artırma konusunda önemli bir faktördür. Yukarıdaki önceliklerin sağlanamaması durumunda, tedarikte hazır alım yolu ile karşılama gerçekleşebilmektedir. Bunun da yerli sanayiye offset yoluyla ihracat ve istihdam girdisi sağlaması mümkündür.

“Tedarik sürecinin planlama/ programlama safhasında 1324 sayılı kanun gereği; Genelkurmay Başkanlığı ihtiyaçları belirleyerek önem sırasına koymakta ve bu doğrultuda programlama yapmaktadır. Bütçeleme safhasında, 1324 ve 1325 sayılı Kanunlarla kendilerine verilen görevler çerçevesinde Genelkurmay Başkanlığı ve MSB tarafından OYTEP (On Yıllık Tedarik Programı) içinde yer alan programlar bütçelenmektedir. Bütçelenen bu programlar 1325 ve 3238 sayılı Kanunlar gereği, MSB ve SSM tarafından uygulamaya aktarılmaktadır” (DPT, 2007: 64).

3.4 Günümüzde Türk Savunma Sanayiinin Sahip Olduğu Piyasa Özellikleri

Savunma sanayii piyasası, savunma ile ilgili ihtiyaçların karşılanması için çeşitli işletmelerde yapılan ticari faaliyet, silah teknolojisine ilişkin Ar-Ge çalışmaları ile sistem, alt sistem ve parçalarının üretiminin yapıldığı piyasadır (Akgül, 1986; 29) .

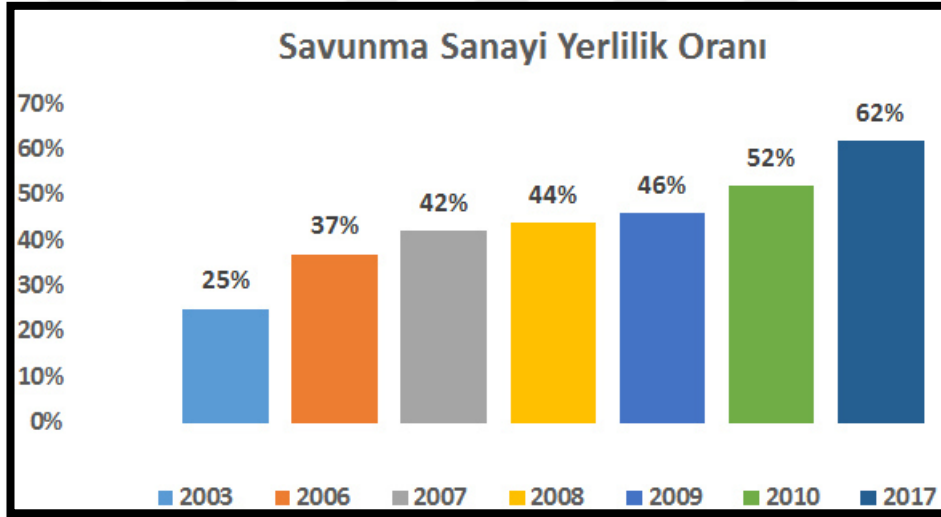
Tüm dünyada ülkeler her yıl, toprak bütünlüklerini ve güçler dengesinin yarattığı görünmeyen kurallar çerçevesinde, ulusal menfaatlerini korumak amacıyla milyarca dolar savunma sanayii harcaması yapmaktadır. Hem alıcı hem de satıcı ülkelerin içinde bulunduğu küresel savunma sanayii piyasası, aslında serbest piyasa şartlarından çok uzak olmakla birlikte, içinde barındırdığı rekabet unsurlarıyla imalat sanayinin bir dalı olarak gözükmektedir. Sanayileşme tarihinin en başından itibaren ülkeler arası yaşanan silah ticareti ekonomik olduğu kadar, politik menfaatleri de içinde barındırmaktadır.

Ülkemiz de özellikle sahip olduğu jeopolitik avantaj ve dezavantajlar çerçevesinde bu önemli piyasadaki payını almak ve kendi imkânlarını geliştirebilmek için yol kat etmeye devam etmektedir. Modern bir savunma sanayii altyapısının oluşturulması ve TSK ihtiyaçlarının milli kaynaklardan karşılanması, mevcut küresel piyasa düzeni içinde önemli bir rekabet avantajı oluşturmaktadır. Küresel arenada lider konumunda olan Amerika, Rusya, İngiltere ve Fransa gibi devletler, geliştirdikleri sistemlerle hem üstünlük sağlamakta, hem de piyasa oyuncularını istedikleri şekilde yönetme gücüne sahip olmaktadır.

Küresel savunma piyasasının merkezinde yer alan en kritik unsur teknolojidir. Bunun bilincinde olan SSM'nin "Sanayi ve Teknoloji Yönetimi" ile ilgili olarak

belirlediği stratejik amacı; “Türk savunma sanayiini özgün yurt içi çözümler sunabilecek ve uluslararası alanda rekabet edebilecek bir şekilde yapılandırmaktır”. Bu amaca ulaşmak için; 2017 yılı itibariyle savunma sistem ihtiyaçlarının yurt içinden karşılanma oranı %60'lara çıkarılmış olup, %100 Milli Savunma Sanayi hedefi kapsamında, bu oranın arttırılması için çalışmalar devam etmektedir. Böylece, teknolojinin satın alınması yerine, üretilmesi durumunda tedarik edilen sistemler üzerinde gerekli geliştirmelerin kısıtlamasız olarak yapılması mümkün olacak, bu ürünlerin fikri mülkiyet ve kısıtsız kullanım haklarına sahip olunacaktır.

Şekil 3.1. Savunma Sanayi Yerlilik Oranı

“Silahlı kuvvetlerimizin ihtiyaçlarının yurtiçinden karşılanma oranı % 62 olarak gerçekleşmiş; dışa bağımlılığın azalmasına ve ordumuzun caydırıcılığına önemli katkı sağlamıştır. Türk savunma sanayinin kendi ayakları üzerinde durabilir, en azından kritik sahalarda ülke ihtiyaçlarına cevap verebilir bir seviyeye ulaşması, yalnızca güçlü bir ekonomik yapıya sahip olunması açısından değil, ulusal bağımsızlığı sürekli kılacak güçlü bir silahlı kuvvetlere sahip olunması açısından da önem taşımaktadır” (Devlet Planlama Teşkilatı).

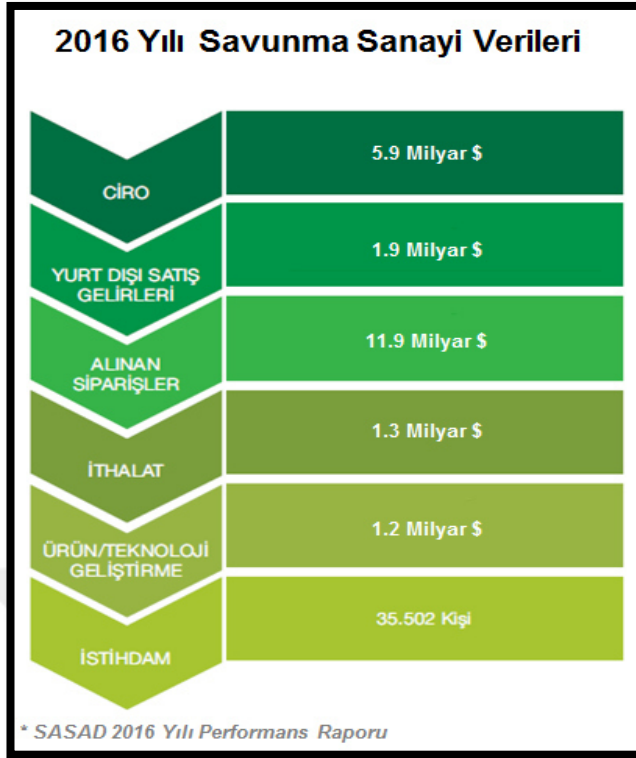
“TSK'nin ihtiyaçları, i ve dış pazarlardan doğrudan alım veya ortak üretim programlarına katılım yoluyla karşılanmaktadır. İ pazardan doğrudan yapılan alımlar, yerli üreticilerin geliştirdikleri veya lisans (teknoloji transferi) almak suretiyle ürettikleri mamullerdir. TSK ile yerli üreticilerin Ar-Ge yoluyla ortak çalışma sonucunda ortaya çıkardığı mamuller de olup, i pazardan alımların nihai hedefini teşkil etmektedir. Modern savunma teçhizatının üretiminde gerekli olan ileri seviyeye ulaşmak için Türk Savunma Sanayii, kendi imkânlarıyla veya müttefik ülkeler ile birlikte ortak üretim projelerine katılım yoluyla üretim imkân ve kabiliyetlerini geliştirmeye çalışmaktadır” (Beyaz Kitap 2000: 127) .

3.5 Türk Savunma Sanayii Ciroosu

Türk Savunma Sanayii, gösterdiği sektörel gelişimini ciro bazında da ortaya koymak ve bunu ilerletmek amacındadır. Bu nedenle, küresel ekonomik ortamın son yıllarda gösterdiği dirence rağmen üretim anlamında bir başarı sağlamış ve bunu ekonomik kazanıma dönüştürmüştür.

Türk Savunma Sanayi cirosunun sektörel dağılımına bakıldığında, toplam cironun %67'sinin 3 ana alt sektöre (Elektronik, Silah-Mühimmat, Kara Araçları) ait olduğu anlaşılmaktadır. Sektör cirosunun önemli bir kısmını, kamu tarafından kurulan ve kamu kontrolünde faaliyet gösteren kuruluşlar ortaya koymaktadır. TSKGV'nın ana sermayedarı olduğu ve Türk Savunma Sanayii'nin lokomotifi durumundaki Aselsan, Tusaş (TAI), Havelsan ve Roketsan şirketlerinin yıllık satışları, sektör toplamı içerisinde önemli bir paya sahiptir.

Şekil 3.2. Savunma Sanayi Verileri-2016

3.6 Türk Savunma Sanayii İhracatının Önemi ve Yarattığı Fırsatlar

Türkiye bulunduğu coğrafi konuma komşu bölgelerdeki 54 ülkeye 4 saatlik uçuş süresi yakınlığındadır ve dünya nüfusunun üçte birine hitap etme imkânına sahiptir. Bu coğrafi potansiyel ihracat bakımından büyük fırsatlar sağlayabilecek önemdedir. TSK'nin her türlü tehdide karşı, her an harekâta hazır bulundurulması zorunluluğu da Türk Savunma Sanayii Sektörü'nün, ülke bağımsızlığı ve ekonomisi adına yüklendiği önemli bir görevdir.

Gelişen küresel ekonomik tablo çerçevesinde, savunma sanayii yapılanmasını geliştirme çabalarının sadece yurtiçi ihtiyaçları karşılama hedefini dikkate alması durumunda ortaya çıkacak sonucun amaca hizmet etmeyeceği açıktır. Savunma sanayiinde güçlü bir altyapının oluşturulabilmesi, istihdamın artırılabilmesi ve gelirin yükseltilmesi, yalnızca belirli üretim kapasitelerine ulaşılabilmesiyle mümkündür. Savunma sanayiinde optimum üretim kapasitesinin yakalanabilmesi için; üretilen

savunma ürün ve hizmetlerinin sadece iç pazara değil, aynı zamanda dış pazarlara satışının gerçekleştirilebilmesi, yani belirli bir ihracat kapasitesinin sağlanması şarttır.

Dış pazarlara savunma ürünleri ihracatının gerçekleştirilebilmesi, sektörün yurt içinde azami ölçüde kullanmaya çalıştığı ulusal yeteneklerin; teknolojik gelişmişlik ve kalite standartları bakımından dünya çapında faaliyet gösteren oyuncularla rekabet edebilir seviyeye ulaşmayı sağladığını gösterir. Öncelikle TSK'nin savunma gücünü geliştirirken yerli ürünleri kullanması, ürünlerin dış pazarlarda itibarını artırmakta; bu da savunma ve güvenlik ihtiyacının karşılanmasında temel amaç olan caydırıcılığın sağlanmasına hizmet etmektedir. Bu çerçevede; savunma ürünleri ihracatı uluslararası arenada sadece ekonomik kazanımları değil, özellikle bahse konu ülke/ bölgede politik ve askeri açıdan ulaşılacak istenilen stratejik etki ve gücü de beraberinde getirmektedir. Kendi kendine yetebilen savunma sanayii ile dışa bağımlılık engellenirken; savunma ürünleri ihracatıyla da satışın gerçekleştirildiği pazarlar üzerinde hâkimiyet kurulması mümkün olmaktadır.

Savunma sanayiinin yerli üretim aşamalarında diğer sivil sektörlerle de yakın etkileşim içinde bulunması, bu sektördeki gelişmelerin imalat sanayine yansımalarına imkân sağlamakta, karmaşık ve ileri teknoloji gerektiren sanayi kollarının geliştirilmesinin önünü açmaktadır. Gerçekleştirilen büyük ölçekli yatırımlar, yeni yatırımları teşvik etmekte, kaynakların bu alanda harekete geçirilmesi için fırsatlar sunmaktadır. Benzer şekilde, sektörde rekabetin ürün kalitesine bağlı olması, özgün tasarımların hayata geçirilmesini teşvik etmekte, bu nitelik özellikle gelişmiş ekonomilere, yeni teknolojilerin kazandırılması yoluyla, ekonomiye katkı sağlamaktadır.

Savunma sanayiinin gelişmesi, bu alanda yapılan harcamaların büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, uzun vadede kaynakların yurtiçinde kalmasına ve bunun sonucunda ülkelerin ödemeler dengesi üzerindeki olumsuzlukların da giderilmesine imkân sağlayacaktır. Yarattığı katma değer, istihdama katkısı, kapasite kullanımına ve savunma ile bağlantılı diğer sektörlere olumlu etkisi ve uzun dönemde ödemeler dengesinde olumlu yönde yaratacağı etkiler, savunma sanayiinin ekonomik açıdan önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bir ülke sanayinin sahip olduğu bilgi birikimi, özgün ürün ve proje yaratma kapasiteleri neticesinde bölgesel bazda edineceği stratejik üstünlük, kazanılmış rekabet gücü ve fiyat avantajı ile birleştirildiğinde diğer dünya ülkelerine ürünün ihracatı daha kolay ve cazip bir hale gelecektir. Ülkemizin silahlı kuvvetlerinin de yerli, özgün ürünler kullanması ve bu ürünlerin yurtdışı fuarlar ve çeşitli etkinlikler vasıtasıyla pazarlama faaliyetlerine katılması, ihracat sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda, ülke savunma sanayiinin uzun vadede dışa bağımlılığı daha da azalacak bugün ihracatın gerçekleştirildiği ülkeler gelecek adına da potansiyel birer müşteri olarak belirginleşecektir.

“İhracatın dünya ekonomisi üzerindeki etkisi, ülkenin kazandığı statü ve saygınlık, ortaya çıkan durumun dost ve müttefik ülkeler üzerinde yarattığı etkiler de, parasal etkiler kadar önemlidir. İhtiyaç belirleme sürecinde yetenek tabanlı planlamaya geçiş konusunda çalışmaların yoğunlaşmasıyla birlikte, TSK'nin ihtiyaçları ile dost ve müttefik silahlı kuvvetlerinin ihtiyaçlarının birlikte karşılanması (ortak tedarik projeleri) ve sahip olunan uluslararası stratejilerin, firmaların ihracat yapmasına uygun ortam yaratması da sektörel anlamda bir katma değer oluşturmaktadır.” (A. KÖSEOĞLU, 2010)

Ortak üretim projelerine katılım, tasarımdan satış sonrası desteğe kadar sürdürülen faaliyetlerle ve çeşitli pazarlama uygulamalarıyla sanayiye önemli kabiliyetler kazandırabilmekte, ürünlerin diğer ülkelere pazarlanabilmesi imkânı yaratılabilmekte ve savunma sanayiinin gelişimine büyük katkı sağlanabilmektedir. Türk Savunma Sanayii'nin son yıllarda içinde bulunduğu durum göz önüne alınırsa, uluslararası işbirliği projelerine katılımında gözlenen artış, dünya pazarında yeni hedef noktaları ve pazarlar doğurmaktadır.

Diğer bir bağlantılı konu ise; ihraç edilen bir ürün ve/ veya sistemin, ileriye dönük ticari veya politik bağımlılık yaratması ve ihracat sürecini daha sağlam bir zemine oturtmasıdır. Yurtdışında diğer yabancı firma ve devletlerle oluşturulacak ortaklıklar, konsorsiyumlar ve yabancı şirketleri satın almalar, savunma sanayii firmalarımızın ileriye yönelik ihracatında bu nedenle çok büyük rol oynamaktadır. Yabancı bir ülke içerisinde satın alınan bir şirket veya oluşturulan bir ortaklık vasıtasıyla, hem sağlanacak teknoloji transferi, hem de o ülke ekonomisinde oluşturulacak istihdam, savunma sanayii firmalarının bilgi ve yeteneklerini daha da değerli kılacak, ileride pazar arayışına girecek olan özgün ürün ve teknolojilerimiz için hazır bir alan sağlayacaktır. Bütün bunlara ek olarak sadece ekonomik anlamda değil, politik egemenlik anlamında da getiri sağlayacak bu yatırım ve ortaklıklar, proaktif bir dış ticaret politikası eşliğinde, Türkiye'ye stratejik anlamda geri dönüşüm sağlayacaktır.

Ülkeler	İhracat (dolar)
Amerika Birleşik Devletleri	587.240.000
Almanya	185.236.000
Malezya	99.422.000
Azerbaycan	83.617.000
İngiltere	64.069.000
Birleşik Arap Emirlikleri	61.994.000
Katar	52.276.000
Suudi Arabistan	47.971.000
Hindistan	47.374.000
Tunus	37.458.000

Tablo 3.2. Savunma Sanayi 2016 Yılı İhracat Rakamları

3.7 Savunma Sanayiinde Sanayi Katılımı / Offset Uygulamaları

““Offset” kavramı özellikle savunma ve havacılık gibi yüksek teknoloji gerektiren projelerde, ilgili proje nedeniyle ortaya çıkan ödemeler dengesindeki olumsuzlukların kısmen veya tamamen giderilmesi amacıyla ihracat ve diğer döviz kazandırıcı işlemler olarak ifade edilebilir. Günümüzde Offset; özellikle gelişmekte olan ülkelerin döviz darboğazını aşmak, ihracat yoluyla mevcut veya kurulacak sanayilerin kalite standartlarını ve verimliliğini yükseltmek ve bu sayede yurt içinde katma değer yaratmak ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilecek mal veya hizmet üretebilmek için kullandıkları bir araç olmasının yanında, sanayileşmiş ülkelere de savunma sanayiini geliştirmede ve mevcut pazar paylarını artırmada etkili bir şekilde kullanılmaktadır” (SSM Offset ve Yerli Katkı Şube Müdürlüğü, 2010).

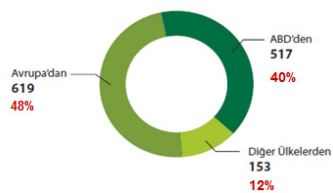
Offset, yurtdışından yapılan kamu alım ve yatırımlarında; yerli sanayiye iş payı verilmesi, ürün veya hizmet ihracatı sağlanması, teknoloji kazanımı ve yatırım yapılması uygulamalarıyla, yapılan harcamaların ulusal ekonomiye belli oranda geri dönüşünün sağlanmasıdır.

3.8 Türk Savunma Sanayii İthalatı

2016 yılında gerçekleştirilen 1.3 Milyar Dolar değerindeki ithalatın, Türkiye'nin ekonomi dinamikleri üzerinde yarattığı etki dikkate alındığında, yerli savunma sanayiinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Aşırı ithalatın ülkenin ödemeler dengesi, yerli istihdam ve sanayinin güçlendirilmesi gibi ekonominin sağlıklı gidişatına yön verecek unsurlar üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerinin yanı sıra, stratejik olarak dışa bağımlılığın artması yönünde de etkileri olacaktır. “Ülkelerin silah sistemleri ithalatında telafi edici işlem uygulamalarına yönelmelerinin başlıca sebepleri olarak; ödemeler dengesine silah ithalatından kaynaklanan olumsuz etkileri azaltmak, ihracat artışı sağlamak, yeni iş imkânları yaratarak istihdam sorununun çözümüne yardımcı olmak, yurtiçi savunma sanayii üretim kapasitesini arttırarak dışa bağımlılığı azaltmak, makul olmayan borçlanmaları önlemek, ticaret ve döviz kontrollerini ortadan kaldırmak, fiyat dışı rekabet yaratmak, işlem maliyetini azaltmak, sermaye transferi sağlamak, teknoloji transferi için firmalar arası işbirliğini arttırmak, sıralanabilir” (Gençtürk, 1991: 22).

Şekil 3.3. 2016 Yılı İthalat Rakamları

Toplam İthalat: 1.3 Milyar \$

Sasad 2016 yılı raporuna göre; Savunma Sanayii'nin yurtdışı harcamalar toplamı 1.3 Milyar Dolardır.

3.9 Savunma Sanayiinde Ar - Ge

“5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerini Destekleme Kanunu’na göre Ar-Ge; kültür, insan ve toplumun bilgisinden oluşan bilgi dağarcığının artırılması ve bunun yeni süreç, sistem ve uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik bir temelde yürütülen yaratıcı çalışmaları, çevre uyumlu ürün tasarımı veya yazılım faaliyetleri ile alanında bilimsel ve teknolojik gelişme sağlayan, bilimsel ve teknolojik bir belirsizliğe odaklanan, çıktıları özgün, deneysel, bilimsel ve teknik içerik taşıyan faaliyetler olarak tanımlanmaktadır” (12 Mart 2008 tarihli ve 5746 sayılı Ar-Ge Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun).

“Ar-Ge faaliyetleri: Bilimsel ve teknolojik alanlardaki belirsizlikleri gidermek ve bunları aydınlatmak, bilim ve teknolojinin gelişmesini sağlayacak yeni teknik bilgilerin elde edilmesini sağlamak, yeni yöntemlerle yeni ürünler, madde ve malzemeler, araçlar, gereçler, işlemler, sistemler geliştirilmek ve tasarım ve çizim çalışmaları ile yeni teknikler ve prototipler üretmek, yeni ve özgün tasarıma dayanan yazılımlar geliştirmek, yeni üretim yöntem, süreç ve işlemleri ile bir ürünün maliyetini düşürecek; kalite, standart veya performansını yükseltecek yeni tekniklerin/ teknolojilerin araştırılmasını sağlamak amaçlarına yöneliktir.” (Maliye Bakanlığı, 1 ve 2 nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği)

Ar-Ge faaliyetleri ülke sanayinin kalkınmasının temelini teşkil etmektedir. Günümüz ekonomilerinin rekabetçi yapısı içerisinde teknolojik yeniliğin sağlanması, pazar hâkimiyetinin elde edilmesi ve bu avantajın ülkenin ihracat ve döviz kaynaklarına katkısı dolayısıyla ülke refahının artırılması için vazgeçilmez bir yoldur. Bu alanda elde edilen her başarı, ülkenin stratejik ve ekonomik üstünlük hanesine artı olarak yansıtacak, toplumun gelişimine önemli bir katkı sağlayacaktır. Ar-Ge faaliyetleri toplumun eğitim düzeyinin, refahının, güvenliğinin artırılması

yönünde kendini de giderek besleyecek döngüsel bir etki gösterecektir. Bu nedenle; son yıllar içerisinde Türkiye’de gerek kamu, gerekse özel girişimlerin Ar-Ge faaliyetlerine, bütçelerinden daha büyük paylar ayırdıkları gözlenmektedir. 2016 yılında Türkiye’de en çok Ar-Ge harcaması yapan 10 firmanın bilgileri aşağıda belirtilmiştir:

Aselsan	1.242.624.679 TL
Tusaş	720.849.593 TL
Ford Otomotiv	479.177.290 TL
Tofaş	440.280.000 TL
Roketsan	397.698.118 TL
Koç Holding	228.122.000 TL
Arçelik	201.229.659 TL
Vestel	149.030.000 TL
Havelsan	121.000.000 TL
Netaş	105.476.938 TL

Tablo 3.3. Türkiye Ar-Ge Harcamaları

Konu savunma sanayii gibi ülkenin güvenliğinin sağlanması, iç ve dış tehditlere karşı korunmasına yönelik alt yapı sağlayan bir üretim dalına geldiğinde, Ar-Ge’nin önemi daha da belirginlik kazanmaktadır. Ülkenin stratejik üstünlüğüne temel teşkil edecek olan, onun kendi kendini savunmada diğer ülkelere karşı sahip olduğu karşılaştırmalı üstünlüktür. Bu da ancak yaygın teknolojilerin üzerinde bir teknolojik gücü kendi imkânların dâhilinde üretebilmek ve bunu zaman içerisinde sürdürebilmek sayesinde mümkün olmaktadır. Savunma silahlarında ihtiyaç duyulan ürünün kalitesi birinci planda, fiyatı ise ikinci planda yer almaktadır. Bu nedenle, en ileri teknolojik bilgiler savunma sanayiinde kullanılmaktadır. Savunma sanayiinin çok ileri teknolojileri

kullanması Ar-Ge faaliyetlerinin çok yoğun olduğu bir alan olmasına sebep olmaktadır. Savunma sanayiinin bu özelliği onun teknolojik bilgi üretim alanı olarak gelişmesinin nedenidir. Yeni bilgi arayışları Ar-Ge'yi, Ar-Ge ise hem finansal kaynağı hem de araştırmacı personelin istihdamını gerekli kılar. Bu yarış gelişmenin esasını oluşturmaktadır (Yücel, 1997). Türkiye askeri ve sivil kesimde, Ar-Ge gücünü arttırmayı başarabilirse, yeni teknolojilere dayanan ürünleri ile adını bütün dünyaya duyurabilecek ve dünya piyasalarıyla rekabet edebilecek bir seviyeye ulaşacaktır (Çelenkler, 2004: 116).

Bu bağlamda; “Türkiye, 1952'den beri NATO bünyesinde oluşturulan ve savunma sanayiinde işbirliğine katkı sağlamayı amaçlayan birçok komite ve organlarında yürütölen, çok taraflı savunma sanayii işbirliği ve Ar-Ge proje ve programlarında yer almaktadır. Bu sayede, hem değişik teknolojilere nüfuz edebilmekte, hem de birçok yeni silah sisteminin müşterek geliştirme ve üretim çalışmalarına katılım imkânı elde edilebilmektedir” (DPT, 2007: 9).

Ar-Ge faaliyetlerini, gelişimin bir ön şartı olduğunun bilinciyle, Türk Savunma Sanayii kuruluşları Ar-Ge için ayrılan kaynaklarının modernizasyon ve ürün geliştirme safhalarına önem vermektedir.

3.10 Üretim Faktörleri; İşgücü, Sermaye, Üretim Girdileri

“Savunma sanayii ürünlerinin yurtiçinde tek bir alıcısı vardır, o da devlettir. Üretici piyasası ise birkaç büyük firmadan oluşur. Bu özellikler nedeniyle, ürün fiyatlandırmasında maliyetlerin değil karşılıklı anlaşmanın belirleyici olacağı ve piyasaya giriş çıkışların kısıtlanacağı (rekabetin düşük olacağı) beklenmelidir. Piyasanın büyüklüğü, devlet bütçesinden silahlanmaya ayrılan fonlara bağımlıdır. Silah sanayiinde kullanılan ara girdilerin yanı sıra, üretim faktörlerinin de nitelikli

olması gerekir: İşgücü özel eğitimli, sermaye ise teknoloji yoğun olmalıdır” (Gülay-Şenesen, 1989: 267 – 268).

Bu piyasadaki talepte hızlı değişiklik olurken, fiyat genellikle satışların belirleyicisi olmamaktadır. Savunma piyasasında, savunma sanayii işletmesinin teknik kabiliyeti önemli rol oynar. Bu işletmelerin üretimleri satış sonrası başlar ve genellikle stok için üretim yapmazlar (Akgül, 1986: 39) .

“Silah sanayiinin gerektirdiği gelişkin ara girdiler yurtiçinde üretilmiyorsa ve ülke sanayinin işbölümü derecesi yeterince gelişmiş değilse, yine kıt kaynak olarak tanımlanabilecek dövizin silah sanayiinin kullanımına kaydırılması gerekecektir. Silah sanayiinin özel ithal girdi gereklerinin karşılanmasında önceliğinin olmasıyla diğer sanayi sektörlerinin üretimlerinin aksayabileceği değerlendirilmektedir” (Gülay- Şenesen, 1989: 268).

“Silah sanayiinin kurulması, üretimini sürdürmesi ve geliştirilmesini çok yakından ilgilendiren sanayi sektörleri, şunlardır; Kimya Sanayi, Plastik Kauçuk Sanayi, Petrol Ürünleri Sanayi, Metal Ana (Demir - Çelik ve Demir dışı Metaller) Sanayi, Makine Sanayi, Elektrikli Makina Sanayi, Gemi Yapımı Sanayi, Motorlu (Kara ve Hava) Ulaşım Araçları Sanayi” (Gülay- Şenesen, 1989: 268).

“Yatırımcı, kâr maksimizasyonunu ön planda tuttuğu için teknolojik bilgi üretimi kârlı görülen konularda Ar-Ge faaliyetine ağırlık vermektedir. Savunma sanayiinde, yatırımcı için her zaman kâr maksimizasyonu elde edilemeyebilir. Öncelikli olarak silahlı kuvvetlerin ihtiyacı olan ekipmanın üretiminde planlanmış görevlerin yerine getirilmesini sağlayacak ürünlerin üretilmesi önem taşır ve ürünün istenilen özelliklerde olup olmadığı değerlendirilir. Savunma sanayiinde sağlanacak teknolojik üstünlük, karşı taraf üzerinde caydırıcı rol oynayacağı ve ülkenin güvenliğini emniyete alacağı için maliyet ikinci planda kalır” (Yücel, 1997). Bu

sebeple, savunma sektörü tam bir piyasa ekonomisi özelliği taşımaz ve devletin bu faaliyetin yönü ve büyüklüğü üzerinde önemli etkisi vardır.

Savunma sanayiinin çerçevesini oluşturan piyasa özellikleri bakımından değerlendirildiğinde, bir diğer önemli girdi de işgücüdür. Savunma sanayii gerek askeri personel ve gerekse beyaz yakalı sivil personel içerisinde önemli istihdam imkânları sağlayabilmektedir. Savunma sanayiinin ağır sanayi dalları ile olan yoğun ilişkisi nedeniyle, mavi yakalı personele de ihtiyaç duymaktadır. Bu durum, sanayinin güçlenmesine ve ihracat gücüne ulaşmasına göre ağırlık kazanır.

BÖLÜM IV

SONUÇ

XXI. yüzyıl gelişen teknoloji, hızla değişen ekonomik durumlar, siyasi ve stratejik kararların sürekli yenilendiği bir tablo ortaya koymaktadır. Türkiye, bir merkez teşkil ettiği; Asya, Avrupa, Ortadoğu ve Karadeniz bölgelerinde gelişen bütün ekonomik ve siyasi göstergeleri doğru okumak, bunlara karşı zamanında ve yerinde tedbirler almak zorunluluğundadır.

Bu bağlamda Türkiye, bölgesel ve küresel menfaatlerini koruyabilmek, bunları dış tehditlerin yaratacağı gerginliklerden uzak tutabilmek için savunma faaliyetine verdiği önemi daha da arttırmak ve Milli ürünlerini en kısa zamanda, istenilen kalitede ve maliyette sağlamak durumundadır. Egemen olduğu topraklarda toplumsal huzur ve refahın sağlanması, savunma gücünün caydırıcılığına doğrudan bağlıdır. Bu bağımlılık gelecekte, ülkenin ekonomik ve siyasi kazanımları üzerinde tahminlerimizi aşan bir fırsat maliyeti ile karşı karşıya kalınmasına sebep olabilir.

Türk Savunma Sanayii son otuz yıl içerisinde küçümsenmeyecek bir gelişme kaydetmiş, kamu eliyle başlatılan kazanımlar özel sektörün inisiyatif almasıyla daha da güçlenmiştir. Teknolojinin çarpan etkisi doğurduğu bu sanayi dalında, gelecekte istenilen seviyenin elde edilmesi ancak yeterli Ar-Ge faaliyetinin sonuç vermesine bağlıdır. Bu durum, savunma sanayiinin yalnızca devletin ilgili birimlerinin çabaları ile değil üniversitelerden, sivil araştırma kuruluşlarına kadar birçok farklı toplumsal kesimin ortaklaşa çabasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye, savunma sanayinin sağlayabileceği istihdam ve teknoloji olanaklarından faydalanarak ilerlemesine yeni bir ivme kazandırabilir. Savunma alanında Türkiye'nin ihracatçı ülkeler arasında yer alacak düzeyde bir teknolojik başarı kaydetmesinin; hem savunma sanayiinin ilişkili olduğu diğer sanayi dalları arasında lokomotif durumuna gelmesi, hem de ülkenin ekonomik gelişmesi ve bütçenin sağlıklı bir yapı kazanması anlamına geleceğini, bu alanda farklı ülkeler üzerinde yapılan analizler açıkça anlatmaktadır.

Bu tez kapsamında, yukarıda belirtilen sonuçları şekillendiren şartlar, savunma sanayiinin iç ve dış bileşenleri göz önünde tutularak incelenmeye çalışılmıştır. Savunma faaliyetinin ekonomik ve toplumsal zorunluluğu üzerinde durulmuş, bu durumun ekonominin farklı bileşenleri üzerinde doğurabileceği etkiler, dünya genelinde yapılan akademik çalışmalar ışığında tartışılmıştır. Türkiye özelinde savunma sanayinin iç ve dış etkileri ele alınmış, bu alanda geleceğe yönelik bir fikrin oluşturulmasına gayret edilmiştir.

Türkiye'nin gelişen iktisadi, siyasi, toplumsal ve demografik profili göz önünde bulundurulduğunda, savunma sanayii alanında yaşanacak gelişmelerin, ülkenin güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasının ötesinde bir stratejik anlama sahip olduğu, toplumsal huzurun olduğu kadar kalkınmanın da belirleyicisi olabileceği belirtilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın Z. ve Bıyıköğlü N. Türk Savunma Sanayi Tarihi, Milsoft Ankara, 2009
- Akgül, A., Savunma Sanayi İşletmelerinin Yapısı ve Türk Savunma Sanayi, Başbakanlık Basım Evi Ankara, 1985.
- Bayar, M., “Savunma Sanayinde AR-GE” TÜBİTAK BTYK Sunumu
Defense News ; Top 100
- Benoit E., Defense and Economic Growth in Developing Countries, Lexington Books Lexington,1973
- Bulutoglu, K., Kamu Ekonomisine Giriş, Filiz Kitabevi İstanbul, 1988.
- Çelenkler, H. H., Türkiye’de Savunma Sanayinin Gelişimi ve AR-GE Faaliyetlerini Önemi, Harp Akademileri Basım Evi İstanbul, 2004.
- Çıkinlar, S., “Savunma Harcamaları ve Türkiye’nin Durumu” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı, Isparta, 2006
- Davutoğlu, A., Stratejik Derinlik; Türkiye’nin Uluslararası Konumu, KURE Yayınlar İstanbul, 2003
- Değer S., Sen S., Military Expenditure and Developing Countries Handbook of Defense Economics I, (Ed: Keith Hartley and Todd Sandler),Amsterdam: Elsevier Science B.V., 275-307 1995
- DPT, Kalkınma Planı, “Savunma Sanayii Özel İhtisas Komisyon Raporu”
- Erbaykal, E., “Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi” Balıkesir Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi _ 2007
- Gençtürk, H., “Savunma Sanayilerinde Telafi Edici İşlem Uygulamaları” Savunma Sanayi Müsteşarlığı Uzmanlık Tezi, MSB, Ankara, 1991
- Gökbunar R. ve Yanıkkaya H., “Savunma Harcamalarını Belirleyen Faktörler ve Ekonomik Büyümeye Etkileri” b.t Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 59-1 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/450/5077.pdf> (10.06.2010)
- Güldoğan, Sedat 22 Nisan 2011 tarihli Türkiye Savunma Sanayi Meclis Toplantısı “Sanayi Katılımı / Offset Yönergesi” başlıklı sunum,
- Karagol E. ve Palaz S., “Does Defence Expenditure deter Economic Growth in Turkey? A cointegration Analysis” Defence and Peace Economics 2004 Vol.15 (3), (289-298)

- Karagöl E., “Defence Expenditures and External Debt in Turkey” Defence and Peace Economics Vol. 16 (2) _ 2005 (117 – 118)
- Looney E. Robert, The Economics of Third World Defense Expenditures, Jai Press London, 1994
- Looney R. ve Winterford D., Economic Causes and Consequences of Defense Expenditures in the Middle East and South Asia, Westview Press Oxford, 1995.
- MSB Beyaz Kitap, Türkiye’nin Milli Savunma Politikası, Mönch Yayıncılık Ankara 2000
- MSB, “Faaliyet Raporu”
- MSB, Savunma Sanayi Müsteşarlığı Sanayi Katılımı/Offset Uygulamaları Yönergesi Ankara,
- Özbaran, M. H., “Türkiye’de Kamu Harcamalarının On Beş Yılıının Harcama Türlerine Göre İncelenmesi” Sayıştay Dergisi, Sayı 53. _ 2002
- SASAD, Savunma Sanayii Performans Sonuçları Özet Raporu,
- Sezgin, S., “Savunma Harcamaları, Terörizm Ve Ekonomi”
<http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_07.html >
(10.04.2010)
- SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) The SIPRI Military Expenditure Database
- SIPRI. Stockholm International Peace Research Institute. “SIPRI Yearbook; Armaments, Disarmament and International Security” Oxford University Press,.
- SSM “İhracat Stratejisi Dokümanı”
- SSM, “2009 -2016 Savunma Sanayii Sektörel Strateji Dokümanı”
- SSM, “Faaliyet Raporu”
- SSM, “Performans Programı”
- SSM, “Strateji Planı”
- SSM, Savunma Sanayi Müsteşarlığı <http://www.ssm.gov.tr>
- SSM, Savunma Sanayii Müsteşarlığı 15nci Yıldönümünde Savunma Sanayiinin: Dünü, Bugünü ve Yarını, Mönch Yayıncılık Ankara, Mart 2001
- Şenesen – GÜNLÜK G., Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Etkileri 1980-2001, TESEV Yayınları İstanbul, 2002.

Şenesen- GÜNLÜK G., 1989 Sanayi Kongresi Bildirileri (I), MMO Yayın No:
134/I (267 – 274) Aralık 1989

TOBB, “Türkiye Savunma Sanayi Sektör Raporu”

Torun, Erdal 30 Eylül 2010 tarihli Türkiye Savunma Sanayi Meclis Toplantısı
“Savunma Sanayi Güvenliği” başlıklı sunum

Ulutürk, S., Türkiye’de Planlı Dönemde Kamu Harcamalarının Gelişimi ve
Devletin Ekonomideki Rolü, Akçağ Yayınları Ankara, 1998

Yıldırım J. ve Sezgin S. ve Öcal N., “Military Expenditure and Economic Growth in
Middle Eastern Countries: A Dynamic Panel Data Analysis” Defence and
Peace Economics 2005 Vol.16 (4), (283-295)

Yıldırım J.ve Sezgin S., “Military expenditure and employment in Turkey Defence
and Peace Economics” 2003 14(2) (129–139)

Yıldırım J.ve Sezgin S., “The Demand for Turkish Defence Expenditure” Defence
and Peace Economics 2002, Vol. 13 (2) (121 – 128)

Yücel İ. H., “Bilim – Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu

Zekey A. H., “Savunma Sanayi Yatırımlarının Ekonomi Üzerine Etkileri”

EK - Türk Savunma Sanayii Şirketlerinin Tarihsel Gelişimi

Tarih / Firma İsmi

1921 Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü

1924 Ankara'da hafif silah ve top tamir atölyeleriyle fişek ve marangoz fabrikaları

1924 Gölcük Tersanesi

1925 Eskişehir Hava Tamirhanesi

1926 Tayyare ve Motor Türk A.Ş. (TAMTAŞ)

1927 Mühimmat Fabrikası

1928 Pirinç Fabrikası

1930 Nuri Killigil Tabanca, Havan ve Mühimmat Üretim Tesisleri

1931 Kırıkkale Elektrik Santrali ve Çelik Fabrikası

1936 Nuri Demirağ Uçak Fabrikası

1936 Barut, Tüfek ve Top Fabrikası

1941 Türk Hava Kurumu Uçak Fabrikası

1942 – 43 Malatya Uçak Onarım Atölyeleri

1943 Mamak Gaz Fabrikası

1945 Koç Sistem

1950 Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğü

1952 İbrahim Örs Döküm Sanayi ve Ticaret A.Ş.

1954 MSB Ar-Ge Dairesi Başkanlığı

1957 Mühimmat Fabrikası

1963 OTOKAR

1964 BMC San. Ve Tic. A.Ş.

1967 Otomarsan

1967 Northern Electronic Telekomünikasyon A.Ş. (NETAŞ)

1969 Kalekalıp Makine ve Kalıp San. A.Ş.

1969 Meteksan Sistem

1970 Türk Hava Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı

1972 TÜBİTAK Savunma Sanayi Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü

1972 Türk Donanma Vakfı

1973 TUSAŞ

1973 HEMA Endüstri A.Ş.

1974 HEMA Dişli San. Ve Tic. A.Ş.

1974 Türk Kara Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı

1974 Asil Çelik San. Ve Tic. A.Ş.

1975 ASELSAN

1978 ASMAŞ

1979 Barış Elektrik Endüstrisi A.Ş.

1979 İşbir Elektrik Sanayi A.Ş.

1981 ASPİLSAN

1982 HAVELSAN

1982 Yüksek Teknoloji A.Ş.

1983 Savunma Donatım İşletmeleri Genel Müdürlüğü

1984 TUSAŞ Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş. (TAI)

1984 Aksa Makine San. A.Ş.

1984 ETA Elektronik Tasarım San. Ve Tic. A.Ş.

1985 Savunma Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (SAGEB)

1985 TUSAŞ Motor Sanayi A.Ş. (TEİ)

1986 MAN Kamyon ve Otobüs San. A.Ş.

1986 STFA Savronik Elektronik San. Ve Tic. A.Ş.

1987 Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (TSKGV)

1987 MİKES –Mikrodalga Elektronik Sistemler San. Ve Tic. A.Ş.

1988 FMC-NUROL Savunma San. A.Ş. (FNSS)

1988 ROKETSAN

1988 TRANSVARO Elektron Aletleri San. Ve Tic. A.Ş.

1989 Savunma Sanayi Müsteşarlığı (SSM)

1989 Marconi Komünikasyon A.Ş. (SELEX)

1989 GATE Eletkronik

1990 Aydın Yazılım ve Elektronik San. Ve Tic. A.Ş. (AYESAŞ)

1990 HAVELSAN Teknoloji Radar

1990 MTU Motor Türbin San. Ve Tic. A.Ş.

1991 ESDAŞ Elektronik Sistemler Destek San. Ve Tic. A.Ş.

1991 Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Tic. A.Ş. (STM)

1992 Nurol Makine San. A.Ş.

1993 TİSAŞ Trabzon Silah San. A.Ş.

1994 Girsan Silah Sanayi

1994 İNFOTRON Elektronik ve Bilgisayar Sis. Ürt. Ve Tic. A.Ş.

1997 RMK Marine Gemi Yapım Sanayi

1998 Alp Havacılık

1998 Milsoft Yazılım Teknolojileri A.Ş.

1998 Yonca – Onuk Adi Ortaklığı

1998 HAVELSAN EHSİM

2001 Inta SpaceTurk

2002 YALTES Elektronik ve Bilgi Sistemleri Üretim ve Tic. A.Ş.

2003 Vestel Savunma

2004 Global Teknik A.Ş.

2004 KALETRON Yazılım Teknolojileri San. Ve Tic. A.Ş.

2005 SDT Uzay ve Savunma Teknolojileri

2006 Meteksan Savunma